

LISTY
FILOLOGICKÉ
FOLIA
PHILOGICA

143 / 2020 / 1-2

SLOVOSLED PRONOMINÁLNÍCH ENKLITIK *MI, SI, TI, HO, MU* ZÁVISLÝCH NA VERBU FINITU V PRVNÍM VYDÁNÍ BIBLE KRALICKÉ*

PAVEL KOSEK – RADEK ČECH – OLGA
NAVRÁTILOVÁ – MARTIN HORÁK

Studie je jedním z dílčích výsledků soustavného výzkumu vývoje českých pronominálních enklitik ve starších českých biblích. Zabývá se slovosledem krátkých pronominálních enklitických forem, které mají své dlouhé ortotonické protějšky: *mi - mně, ti - tobě, si - sobě, ho - jeho, mu - jemu*.¹ Analýzou těchto forem, které měly ve starší době nepochybně enklitický status, si vytváříme předpoklady pro analýzu dalších krátkých zájmenných tvarů majících dlouhé protějšky *sě (- sebe)* a *tě (- tebe)*, které se v plně enklitické formy proměnily až během historického vývoje

* Příspěvek vznikl v rámci řešení grantového projektu *Vývoj českých pronominálních enklitik* (GA17-02545S), 2017-2019.

¹ V gramatikách češtiny střední doby lze najít nesoustavné informace o slovosledných vlastnostech některých krátkých a dlouhých zájmenných tvarů. Např. V. Filomates upozorňuje na to, že *jemu* a *mu* mají jiné distribuční vlastnosti. K tomu J. Blahoslav doplňuje, že z důvodu libozvučnosti se *jemu* může objevit na místě *mu* (BlahGram, fol. 100a-101a). Informace obsažené v dobových gramatikách jsou však limitovány tím, že si nejstarší čeští gramatikáři nebyli vědomi faktu, že některé jednoslabičné zájmenné formy a formy auxiliárních sloves tvoří množinu enklitik, které obsazují jisté slovosledné pozice (více viz KOSEK 2011).

češtiny.² Cílem příspěvku je popsat slovosledné vlastnosti zkoumaných forem v konkrétním historickém prameni a zjištění vlastnosti zasadit do vývojového kontextu.³ K interpretaci jazykových dat jsou použity nástroje kvantitativní lingvistiky.

Z titulu příspěvku plyne, že se koncentruje na analýzu těch zájmených forem, které jsou závislé na verbu finitu. Případy, kdy jmenované pronominální enklitické formy závisejí na infinitivu, participiu nebo substantivu, jsou s výjimkou pozorování jejich absolutní četnosti ponechány stranou: analýza těchto případů vyžaduje odlišný přístup, což by studii rozšířilo do neúnosných rozměrů.⁴ Z rozsahových důvodů jsme byli rovněž nuceni rezignovat na popis enklitické skupiny.

Studie je členěna následovně: v prvním oddíle představujeme zkoumaný text a způsob, jakým z něho získáváme jazykový materiál, ve druhém oddíle se věnujeme zastoupení zkoumaných forem v Bibli kralické (BiblKral), ve třetím a čtvrtém oddíle analyzujeme enklitické vlastnosti vybraných pronominálních tvarů, v pátém oddíle vysvětlujeme způsob, jakým jsme získané doklady anotovali, v šestém oddíle analyzujeme konkurenci jednotlivých slovosledných pozic, v sedmém a osmém oddíle testujeme možný vliv stylu a slovosledných pozic na distribuci jednotlivých pozic a v devátém oddíle se zamýšlíme nad možným vlivem cizojazyčných předloh.

1. Jazykový materiál

Jak napovídá název, studie se zabývá slovoslednými vlastnostmi enklitických pronominálních forem v prvním vydání BiblKral (1579–1594). Tento překlad navazoval na předchozí tradici českých biblických překladů, avšak zároveň reagoval na soudobou evropskou humanistickou

² Podobně jsme postupovali v případě staročeské bible 1. redakce (KOSEK - ČECH - NAVRÁTILOVÁ - MAČUTEK 2018b; KOSEK - ČECH - NAVRÁTILOVÁ 2018a,b).

³ Můžeme k tomu využít poznatků, které jsme získali při předchozím výzkum enklitických forem ve staročeské bibli 1. redakce (tamtéž).

⁴ TOMAN 2000; KOSEK 2011, 37–38, 256–270.

filologii a biblickou exegezi, a tak vznikl jakožto nový biblický překlad z hebrejských, řeckých a latinských pretextů. Vydání BiblKral představovalo završení dlouhodobého úsilí Jednoty bratrské o vytvoření vlastního biblického překladu. Iniciátorem nového překladu byl moravský biskup Jednoty bratrské J. Blahoslav (1523–1571), který ještě před zahájením vlastního překladu formuloval ve své *Gramatice české* (BlahGram) stěžejní jazykové a stylistické zásady, jež lze hodnotit jako klíčové pro výslednou kvalitu biblického překladu. Své gramatické a stylistické názory na překlad biblického textu uvedl Blahoslav v život při přípravě překladu Nového zákona, který byl poprvé vydán v roce 1564, podruhé v roce 1568. Na Blahoslavovo dílo navázali v roce 1577 bratrství učenci, kteří pod vedením Blahoslavova žáka O. Štefana připravili překlad Starého zákona, jenž vycházel v 5 svazcích postupně mezi lety 1579–1588. V roce 1594 jej následovala zrevidovaná verze Blahoslavova Nového zákona.⁵

Přesné určení předloh, z nichž Blahoslav a jeho následovníci při překladu vycházeli, je poměrně nelehký úkol, který dodnes nebyl spolehlivě vyřešen. Podle V. Kyase⁶ je však především stěžejní nepokládat překlad BiblKral za přímou translaci z původních jazyků – hebrejštiny, řečtiny a latiny –, ale spíše jej chápat jako příklon ke starší české tradici biblického překladu. Otázkou však i nadále zůstává poměr mezi prací s původními jazyky a prací za pomoci soudobých zahraničních edic.⁷ Kyas v tomto ohledu vyzdvihuje zejména zkoumání J. Konopáska, který ve svých analýzách za hlavní předlohu Blahoslavova *Nového zákona* určil latinský text T. Bezy z roku 1559–1560 a rovněž Bezův řecký text z roku 1565.⁸ Pro pozdější revize Nového zákona dokládá Kyas⁹ jako hlavní zdroj Bezovo řecko-latinské vydání z roku 1588–1589.¹⁰ Podle Kyase¹¹ měl na překlad Starého zákona z nových humanistických překladů největší vliv latinský

⁵ KYAS 1997, 185–6.

⁶ Tamtéž, 190.

⁷ Tamtéž.

⁸ Tamtéž, 190–191.

⁹ Kyas zde ovšem vychází z pozorování J. Konopáska (1932), který ve svém výzkumu doložil shody s pozdějšími vydáními překladu T. Bezy (zejména s 4. vydáním, 1588–89).

¹⁰ KYAS 1997, 190–191.

¹¹ Tamtéž, 191. Podobně DITTMANN 2012, 373.

překlad J. Tremellia a F. Junia, který Kralickým posloužil jako inspirace pro formální uspořádání jejich vydání a někdy také jako přímá předloha.

Důvodem, proč BiblKral vyšla v šesti obsáhlých svazcích, byla samotná kompozice překladu. Vlastní biblický text byl sice po vzoru J. Blahoslava doplněn komentáři, avšak v případě BiblKral jsou komentáře co do rozsahu a tematického záběru násobně obsáhlejší; zahrnují zejména překladové varianty jednotlivých slov či česká synonyma a výklad některých obrátů. Vedle toho se v komentářích nacházela spousta subjektivně pojatých reálií z široké škály humanitních a přírodovědných oborů, neboť BiblKral měla suplovat celou teologickou bibliotéku a sloužit tak zejména potřebám bratrských kněží. Pro širší publikum bylo roku 1596 vydáno zestručněné jednosvazkové vydání, jež vyměnilo poznámkový aparát za obsáhlé rejstříky. Třetího a posledního kompletního předbělohorského vydání se pak BiblKral dočkala v roce 1613. Toto vydání bylo rovněž jednosvazkové a stalo se výchozím textem pro pozdější exilové reedice.¹²

Vzhledem k rozsahu jazykového materiálu jsme naši materiálovou základnu zúžili na menší sondy rozložené rovnoměrně na transkripce čtyř vybraných knih Starého zákona (Genesis, Kniha Jób, Kniha Izajáš,¹³ Kniha Sírachovec) a čtyř vybraných knih Nového zákona (Evangelium podle Matouše, Evangelium podle Lukáše, Skutky apoštolů, Zjevení sv. Jana). Stejným způsobem jsme postupovali při analýze pronominálních enklitik v jazyce 1. redakce staročeské bible.¹⁴ Jednotlivé knihy jsme transkribovali podle originálu, a to zásadami, které použil pro moderní edici R. Dittmann¹⁵ – především jsme ponechávali původní interpunkci (dvojitou podobu čárky jsme však sjednotili na podobu commy), kvantitu, geminované souhlásky, majuskule a grafickou podobu slov cizího původu. Analyzovaný text jsme ve vybraných případech konfrontovali s cizojazyčnými pretexty: pro Nový zákon s Bezovým řecko-latinským vydáním (B1589), pro Starý zákon s 1. vydáním latinského překladu Tremellia

¹² KYAS 1997, 188–192.

¹³ Aby bylo možno porovnat výsledky se staročeskou biblí 1. redakce, zpracovali jsme materiál v Knize Izajáš až od 14. kapitoly.

¹⁴ KOSEK - ČECH - NAVRÁTILOVÁ - MAČUTEK 2018b; KOSEK - ČECH - NAVRÁTILOVÁ 2018a,b.

¹⁵ DITTMANN 2014.

a Junia (T-J), případně s hebrejským (v případě Sír s řeckým) zněním *Polygloty antverpské* (POLY).

2. Zastoupení zkoumaných forem v Bibli kralické

Analyzované pronominální formy jsou ve vybraných osmi knihách Bibli Kral. doloženy nerovnoměrně, jak demonstruje tabulka 1 (všechny tabulky uvádíme v Příloze 1 na konci článku). Abychom představili absolutní četnost zkoumaných pozic ve vybraných knihách, zařadili jsme počty všech doložených případů pronominálních forem, včetně těch, které závisejí na infinitivu či participiu (i když tím pro tento účel porušujeme v úvodu článku slíbený cíl popsat slovosledné vlastnosti jen těch případů *mi, si, ti, ho, mu*, které závisejí na verbu finitu).¹⁶

Ze tří praslovanských enklitik *mi, si, ti* je doložena jen forma *mi*. Tato skutečnost není ve světle našeho předchozího výzkumu nikterak překvapivá, neboť i ve staročeské bibli 1. redakce je z těchto podob doložena pouze forma *mi*.¹⁷ Absence dativní formy *si* koresponduje se skutečností známou ze sekundární literatury k historickému vývoji češtiny, že ve staré češtině se užívá pouze její dvojslabičná forma *sobě* a že se forma *si* začíná sporadicky vyskytovat až v textech z 2. poloviny 15. století.¹⁸ Absence jednoslabičného tvaru *ti* v obou biblických překladech je vzhledem k tomu, co je známo o historickém vývoji české morfologie, překvapivá. V již zmiňovaném článku věnovaném slovosledu *mi, si, ti* v prvoredakčním staročeském biblickém překladu jsme nastínili, že by jeho absenci bylo možné interpretovat tak, že se na místě enklitického dativního *ti* mohlo někdy užít neslabičné formy *ť*.¹⁹ K této domněnce nás vedlo zejména srovnání vulgátního textu se staročeským překladem:

¹⁶ Z rozsahových důvodů jsme se soustředili jen na vlastní biblický text. Jazyk marginálií jsme proto neanalyzovali.

¹⁷ KOSEK – ČECH – NAVRÁTILOVÁ 2018a.

¹⁸ GEBAUER 1896, 527; HAVRÁNEK 1928, 100; VÁŽNÝ 1964, 121.

¹⁹ KOSEK – ČECH – NAVRÁTILOVÁ 2018a, 79.

v několika málo případech totiž neslabičná forma *t'* odpovídala latinskému dativu *tibi*, výjimečně také akuzativu *te*.

Nicméně celá věc je komplikována faktem, že ve staré a střední češtině dochází k funkčnímu splývání apokopované zájmenné formy *ti* > *t'* se starobylou částicí *t'/tě/ti*. Vzájemná integrace je jistě umožněna homofonní podobou a funkčními analogiemi – oblast společných kontextově a situačně vázaných funkcí představuje kontaktní funkce dativu *ti*. Avšak srovnání staročeského biblického překladu s latinským pretextem ukázalo, že v drtivé většině případů nemá staročeské *t'* v odpovídajících částech latinských pretextu patřičný zájmenný ekvivalent. Z tohoto důvodu tedy není možné každé *t'* interpretovat jako redukovanou zájmennou formu *ti*. Je velmi pravděpodobné, že podobné je to také v BiblKral: tzn. lze předpokládat, že za absencí formy *ti* stojí přítomnost neslabičného *t'*, přičemž ne každé *t'* reprezentuje zájmennou formu. Tuto věc je pro její složitost nutno podrobněji prozkoumat separátně. Jelikož to vyžaduje srovnání české verze s cizojazyčnými pretexty, ponecháváme z rozsahových důvodů tuto analýzu stranou.

Aby lépe vynikl diachronní aspekt našeho výkladu, přidáváme v tabulce 2 přehled absolutní četnosti zkoumaných zájmených forem ve staročeské bibli 1. redakce. Ze srovnání obou biblických překladů plyne, že absence forem *si*, *ti* v BiblKral koresponduje se stavem ve staročeské bibli 1. redakce, zatímco formy *ho*, *mu* jsou již v BiblKral obvyklé.

3. Kombinatorní slovosledné vlastnosti zkoumaných forem

Jelikož zkoumáme jazyk v jeho starších vývojových fázích, čelíme problému, že některé vlastnosti enklitik nelze testovat. Např. není možné ověřit, jestli dané formy jsou, nebo nejsou nositelem slovního přízvuku (nemáme k dispozici nahrávky, nemůžeme provést dotazníkový výzkum a ani se nemůžeme spolehnout na introspekci). Jediné, co můžeme pozorovat, jsou kombinatorní slovosledné (distribuční) vlastnosti daných forem, a to takové kombinatorní vlastnosti, o kterých je z moderních popisů známo, že jsou typickými vlastnostmi enklitik. I když je tedy fonologický

deficit enklitik (absence slovního přízvuku) jedním z jejich konstitutivních vlastností, v našem výzkumu se musíme spolehnout na analýzu jejich deficitů distribučních/kombinatorních (syntaktických). Z toho plyne, že si v našem výkladu můžeme klást otázku, do jaké míry odpovídají vlastnosti zkoumaných forem vlastnostem enklitik.

Hned na začátku můžeme konstatovat, že sledované pronominální formy se v drtivé většině případů nacházejí v kontextech, které svědčí o jejich enklitickém statusu:

- Převážně obsazují postiniciální pozici (více o této pozici níže).
- Nikdy se neobjevují na začátku klauze²⁰ (více opět níže).
- V žádném dokladu nenásledují po konjunktorech (koordinačních spojovacích výrazech) *a, i, ale*, jak ukazují následující doklady (1) a (2):

(1) *I přikázal jemu aby žádnému nepravil: ale řekl mu, Odejda, ukaž se knězi,...* BiblKral L 5,14²¹

(2) *Já oznamuji, i vysvobozuji jakž předpovídám, a ne někdo mezi vámi z cizích Bohův: [[a vy mi toho svědkové jste],_x [praví Hospodin],_y [že já Bůh silný jsem],_x]* BiblKral Iz 43,12²²

- Vyhýbají se pozici po předpokládané pauze, např. nenásledují bezprostředně po vokativu (doklady (3) a (4)) či interjekci (doklady (4) a (5)):

²⁰ Klauze je v našem pojetí věta obsahující verbum finitum [*Petr zpíval píseň*]. Klauze může být součástí jiné klauze *Pavel slyšel, [jak Petr zpíval píseň]* nebo může obsahovat další klauzi, která je na ní závislá [*Petr zpíval o tom, [co Pavel slyšel]*]. Pokud jde o anotace klauzálních pozic enklitik, při jejich určování v konkrétní klauzi nezapočítáváme klauze, které jsou syntakticky nadřazené nebo závislé, tzn. *Pavel slyšel a co Pavel slyšel*. Podobně nepočítáme jako slovoslednou pozici klauze přechodníkovou frázi, která je na dané klauzi závislá.

²¹ Tučným řezem je odlišeno řídicí sloveso, podtržením enklitikon (popř. další enklitika).

²² Hranaté závorky signalizují hranice syntaktické fráze. Termínem fráze míníme jednotky, pro které se ve složkových gramatikách používá označení konstituent. Míníme tím takové jednotky, které se skládají z jednoho a více větných členů a jejichž syntaktická funkce je diktována syntaktickou funkcí centrálního slova, resp. uzlu v syntaktickém závislostním stromu (více OLIVA 2016). Dolní index písmena *x* označuje jednu klauzi, která je oddělena vsuvkou označenou indexovým *y*.

- (3) [*Pane*], *ponechjž ho i tohoto léta...* BiblKral L 13, 8
 (4) [*Toliko té dvoji věci [ó Bože] nečičň mi*], *a tehdy před tváří tvou nebudu se skrývatí...* BiblKral Jb 13,20
 (5) *Nemyslit' sem já abych měl kdy viděti tvář tvou:* [*a*] [*aj*], [*dal mi Bůh abych viděl i smě tvé*] BiblKral Gn 58,11

Tuto vlastnost enklitik, tj. vyhýbat se pozici po pauze, nepřímou naznačuje dobová interpunkce – ve zkoumaných biblických knihách se totiž tyto formy neobjevují po čárce. Dobová interpunkce se řídila převážně pauzovým principem, což platilo zejména pro čárku. Čárka se podle dobových pravidel objevovala zpravidla tam, kde by se při mluvené realizaci textu mohla vyskytovat pauza.²³ Jestliže se tedy zkoumané formy neobjevují v pozici po čárce, naznačuje to, že se tyto formy vyhýbají pozici po pauze, jak to např. ilustruje čárka umístěná v dokladu (6) po interponované vedlejší větě ... *v Jeruzalémě, oznámili...* nebo čárka umístěná v dokladu (7) uprostřed klauze po prvním rozvitém konstituentu *Bůh otce vašeho*. Jak je z dokladů patrné, enklitikon se v těchto případech nachází po slově, které následuje po čárce.

- (6) [*O kterémž, [když sem byl v Jeruzalémě], oznámili mi Biskupové a Starší Židovští, žádající na něj ortele...*] BiblKral Sk 25,15
 (7) *Měl' bych dosti s to moci abych vám zle učinil:* [*ale Bůh otce vašeho, mluvil mi noci pominulé řka;...*] BiblKral Gn 31,29

V jednom případě jsme našli jednoslabičné *ho* v kontextu, ve kterém se enklitika nevyskytují. Objevilo se jako součást koordinované skupiny *ho, i manželku jeho, i všechno což měl*, jak dokládá příklad (8):

- (8) *I poručil o něm Faraó mužům: a propustili [ho, i manželku jeho, i všechno [což měl]]* BiblKral Gn 12,20

Snad by tento doklad bylo možno interpretovat jako případ dodatečně připojeného větného členu, na což by ukazovaly čárky umístěné mezi jednotlivé členy, které, jak již bylo řečeno výše, naznačují pauzy. Nabízelo by se i další (podle našeho soudu pravděpodobnější) vysvětlení, podle

²³ ŠLOSAR 1966.

kterého by tento případ bylo možné chápat jako projev skutečnosti, že vznik plně enklitických forem je pozvolný proces gramatikalizace, ve kterém si formy mohou ponechávat zbytky vlastností ortotonických slov. Tyto případy jsou současně jazykovědě dobře známy a jsou klasifikovány jako tzv. slabá zájmena (*weak pronoun*), jak je popsali Cardinaletti(ová) a Starke.²⁴

Na tomto místě bychom rádi upozornili ještě na jednu vlastnost zkoumaných forem, která však nesouvisí s jejich enklitičností. V analyzovaných textech se zkoumané formy vyskytují v malém množství klauzí bez určité slovesné formy,²⁵ jak ukazují následující doklady (9), (10) a (11). Tyto doklady chápeme jako klauze bez povrchově realizované spony a zahrnujeme je do analýzy:

- (9) [*Líto mi zástupu, [ješto již tři dni trvají se mnou,...]*] BiblKral Mt 15,32
 (10) *A byt' pak sedmkrát za den zbřešil proti tobě, a sedmkrát za den obrátil se k tobě, řka, [Žel mi toho:] odpusť mu* BiblKral L 17,4
 (11) *Potom dej místo lékaří; nebo také jej Pán stvořil, a necht' neodchází od tebe; [proto že ho potřeba]* BiblKral Sír 38,12

4. Slovosledné pozice zkoumaných forem

Zkoumané zájmenné tvary *mi, ho, mu* jsou doloženy ve všech slovosledných pozicích enklitik, které jsou známy ze starších vývojových fází češtiny. V historické češtině lze sledovat tři slovosledné pozice enklitik: 1. postiniciální pozice, 2. kontaktní pozice, 3. izolovaná mediální pozice.

4.1. Postiniciální pozice

V tomto případě je enklitikon umístěno do druhé větné pozice. V postiniciální pozici se enklitikon objevuje zejména tehdy, je-li iniciální pozice klauze obsazena jednoslovnou frází, jak ilustrují doklady (12), (13) a (14):

²⁴ CARDINALETTI(OVÁ) – STARKE 1999.

²⁵ Celkem jsme zjistili sedm takových dokladů.

(12) *A on řekl jemu, Bratr tvůj přišel, i zabil Otec tvůj tučné tele, [že ho zdravého přijal]* BiblKral L 15,27

(13) [*Lépe by mu bylo, [aby žernov osličí vložen byl na brdlo jeho,...]*] BiblKral L 17,2

(14) *Nezpolébej na zboží své, a neříkej, [Dostatečné mi jest k životu]* BiblKral Sír 5,1

V případě, že je iniciální pozice obsazena rozvitou frází, může se enklitikon nacházet 1. za celou frází, jak ukazuje doklad (15) (podle Halpernovy²⁶ klasifikace 2D-pozice), 2. za prvním slovem iniciální fráze, jak demonstruje doklad (16) (podle Halpernovy²⁷ klasifikace 2W-pozice):

(15) *Pane, [[dvě břivně] si mi dal:] aj jiné dvě jimi získal sem* BiblKral Mt 25,22

(16) [[*Toto*]₁ *mi*₂ [*dobrodiní*]₁ *učiníš,*] a každém místě kamž půjdeme, prav o mně; Bratr můj jest BiblKral Gn 20,13²⁸

Obě pozice jsou sice v analyzovaném vzorku doloženy, ale podobně jako v případě staročeské bible 1. redakce v mizivém počtu případů. Navíc doklady 2D-pozice jsou ambiguitní – vyskytují se v málo rozvitých klauzích, ve kterých by je bylo možno interpretovat také jako doklady pozice kontaktní (prefinální²⁹), jak je patrné na klauzi *dvě břivně si mi dal* v dokladu (15) (o nejednoznačných dokladech a jejich anotaci více v oddílu 5). Přehled četnosti těchto případů je uveden v tabulce 3 (sporné doklady 2D-pozice jsou uvedeny v závorkách).

Jak již bylo řečeno výše, nachází-li se v iniciální pozici klauze konjunktor *a*, *ale*, *i*, pronominální enklitika bývají umístěna za slovo/frázi následující bezprostředně po těchto konjunktorech, což ilustrují doklady (1), (2) a (8). Jestliže je před maticovou (dominující) větou umístěna věta zanořená (vedlejší) nebo přechodníková fráze, enklitikon nenásleduje po této větě nebo frází, nýbrž se nachází za prvním slovem/frází, které po těchto anteponovaných zanořených větách nebo přechodníkových frázích následují. Tuto vlastnost lze ilustrovat 1. na dokladu (17), ve kterém enklitické *mi* následuje po VF *oznam*, které je umístěno za anteponovanou vedlejší větou, 2. na dokladu (18), ve kterém enklitické *mu* následuje

²⁶ HALPERN 1995.

²⁷ Tamtéž.

²⁸ K indexaci frází viz oddíl 5.

²⁹ Její charakteristiku viz v oddíle 4.2.1.

po substantivu *poklonu*, které je umístěno za antepřonovanou přechodníkovou frází:

- (17) *Přepaš nyní jako muž bedra svá: [a [nač se tebe tázati budu,] oznam mi]* BiblKral Jb 38,3
 (18) *[A [sklánějice hlavy] poklonu mu činili]* BiblKral Gn 43,28

4.2. Kontaktní pozice

Vedle postiniciální pozice se enklitikon může vyskytovat v pozici kontaktní. Touto pozicí myslíme ty případy, kdy se enklitikon nachází v bezprostřední blízkosti svého syntakticky nadřazeného výrazu – syntakticky nadřazený výraz klasifikujeme jako *regent* enklitika.³⁰ Tato slovosledná pozice (en)klitik má své slovanské paralely (např. v bulharštině nebo makedonštině).³¹

V historické češtině je její přítomnost zvláště patrná v těch případech, kdy se enklitikon nenachází v postiniciální pozici. Je doložena ve dvou základních podtypech, které jsou pak dále jemněji klasifikovatelné do dalších variant v závislosti na tom, ve které klauzální pozici se enklitikon nachází.

4.2.1. Postverbální pozice

Enklitikon je umístěno bezprostředně za svým regentem (nachází se tedy v postpozici za VF), což demonstrují posloupnosti *nečičň mi* v dokladu (4), *oznámili mi* v dokladu (6), *mluvil mi* v dokladu (7) nebo *učinil ho* v dokladu (19):

- (19) *V ten den, [v kterémž stvořil Bůh člověka,] ku podobenství Božímu učinil ho*
 BiblKral Gn 5,1

³⁰ Navazujeme tak na klasifikaci J. Tomana (TOMAN 2004).

³¹ FRANKS – KING(OVÁ) 2000.

Pokud je regent umístěn doprostřed klauze, hodnotíme takové doklady jako mediální postverbální pozici – tyto případy představují klauze *O kterémž [...] oznámili mi Biskupové a Starší Židovští, žádající na něj ortele* v dokladu (6) a klauze *ale Bůh otce vašeho, mluvil mi noci pominulé řka...* v dokladu (7). Mediální postverbální pozice je nejčtenější nepostiniciální pozicí enklitik v historické češtině (jak bude ostatně patrné v následujícím výkladu). Je-li VF umístěno na konci klauze, hodnotíme takové doklady jako případy finální pozice, které lze demonstrovat na klauzi *Toliko té dvojit věci [...] nečň mi* v dokladu (4) nebo klauze *v ten den, [...] ku podobenství Božimu učinil ho* v dokladu (19). Někteří autoři soudí, že enklitika se finální pozici vyhýbají,³² nicméně v historické češtině je finální pozice enklitik bezpečně doložena, a to jako specifická a málo frekventovaná slovosledná konstelace: typický je její výskyt pro texty vysokého stylu, zejména biblického překladu.³³

4.2.2. Preverbální pozice

Enklitikon je umístěno bezprostředně před svým regentem (nachází se tedy v antepozici před VF), což ukazují posloupnosti *si mi nedal* v dokladu (20) nebo *mi se přihodilo* v dokladu (21):

- (20) *Aj tolik let sloužím tobě: a nikdy sem přikázání tvého nepřestoupil: [avšak nikdy si mi nedal ani kozelce, [abych také s přáteli svými vesel pobyl]]* BiblKral L 15,29
 (21) *Nechť to není proti mysli Pane můj, že nemohu povstati proti tobě: [nebo vedlé běhu ženského nyní mi se přihodilo]* BiblKral Gn 31,35

Pokud je regent umístěn doprostřed klauze, hodnotíme takové doklady jako mediální preverbální pozici, kterou ilustruje klauze *si mi nedal* v dokladu (20). Četnost této pozice nebyla v historické češtině nikdy vysoká. Je-li VF umístěno na konci klauze, hodnotíme takové doklady jako případy prefinální pozice, kterou představuje klauze *mi se přihodilo* v dokladu (21). Prefinální pozici lze chápat jako výsledek působení dvou faktorů: 1. kontaktní slovosled (enklitikon je v bezprostřední blízkosti svého

³² Např. ERTL 1924.

³³ KOSEK 2011.

regenta), 2. snaha předcházet finální pozici v klauzi, ke které by došlo, kdyby bylo enklitikon umístěno postverbálně (je-li regent na konci klauze, pak postverbální pozice znamená finální pozici – již výše jsme zmínili, že někteří autoři počítají s tím, že se enklitika finální pozici vyhýbají). Prefinální pozice se v historické češtině vyznačuje velmi variabilní frekvencí: např. v barokní češtině se téměř nevyskytuje v biblickém překladu, nicméně v textech jistých žánrů je mimořádně frekventovaná (jde zejména o překlady německých textů).³⁴ Její frekvence je dokonce ještě poměrně vysoká v textech končícího národního obrození.³⁵

4.3. Mediální izolovaná pozice

Poslední klauzální pozicí, ve které se enklitikon v historické češtině může objevit, je mediální izolovaná pozice – v tomto případě se enklitikon nachází uprostřed klauze bez bezprostředního kontaktu se svým regentem, přičemž platí striktní pravidlo, že se enklitikon nikdy nenachází napravo od svého regenta.³⁶ Tato pozice je jak ve starší, tak současné češtině velmi málo frekventovaná a zpravidla plní rozličné funkce diskurzivní nebo pragmatické povahy.³⁷ Její nízkou četnost v historické češtině potvrzuje fakt, že se ve zkoumaném vzorku vyskytuje jen v jednom jednoznačném dokladu (22):

(22) [*Jakož i Biskup svědek mi toho jest, i všickni Starší...*] BiblKral Sk 22,5

Z výše jmenovaného výkladu se vymyká následující doklad (23), ve kterém je enklitikon bez kontaktu se svým regentem, avšak na konci fráze. Domníváme se, že tento případ lze chápat za další příklad klauze s enklitickým zájmenem, ve kterém došlo k elipse spony (viz výše):

(23) [*Nebo líto mi] že sem je učinil* BiblKral Gn 6,7

³⁴ Tamtéž.

³⁵ GREPL 1959.

³⁶ FRANKS – KING(OVÁ) 2000, 112–114.

³⁷ Tamtéž, 115–117; k další literatuře viz KOSEK 2011, 38.

5. Anotace

Jak již bylo uvedeno výše, každý doklad enklitika získaný ze zkoumaných osmi biblických knih (popř. jejich částí) jsme opatřili ruční anotací popisující slovosledné pozice. Z předchozího výkladu plyne, že pro zachycení slovosledných pozic enklitik bylo nutno použít klasifikaci, která kombinuje dvě hlediska:³⁸ 1. pozice enklitika v klauzi, 2. pozice enklitika vůči svému regentu.

Ad 1. Pozice enklitika v klauzi: *pozice iniciální - postiniciální - mediální - prefinální - finální*.

Pozice iniciální je pozice na začátku klauze. Takovou pozici nemůžeme ilustrovat žádným dokladem z BiblKral, neboť ji nemáme v analyzovaném vzorku doloženu. Jak již bylo řečeno výše, pozice postiniciální znamená pozici na druhém místě v klauzi. Pojetí postiniciální pozice však není tak jednoznačné, jak by se mohlo na první pohled zdát. Dokumentujeme to na již citovaných příkladových větách, které jsme pro názornost očíslovali dolními indexy vyjadřujícími pozici v klauzi (iniciální pozice je značena indexem ₁, kdežto postiniciální pozice indexem ₂). V předchozím výkladu jsme již zmínili, že enklitika nestojí bezprostředně za konjunktory *a*, *ale*, *i*, a proto za iniciální pozici počítáme slovo/frázi které po těchto konjunktorech následují, což ilustrují doklady (1), (2) a (8). Také v klauzích obsahujících anteponovanou vedlejší větu (doklad (17)) a přechodníkovou frázi (doklad (18)) nejsou enklitika umístěna hned po těchto klauzích/frázích, nýbrž po prvním slově/frázi, která po těchto klauzích/frázích následuje. V předchozím oddíle 4.1 bylo vyloženo, že se v případech, kdy je první fráze rozvitá, můžeme setkat se dvěma typy pojetí postiniciální pozice – buď na konci fráze (doklad (15)), anebo za prvním slovem fráze (doklad (16)). Z některých dokladů je zřejmé, že pronominální enklitika se mohou nacházet v postiniciální pozici s dalšími enklitiky, tvoříce tzn. enklitickou skupinu.

³⁸ Tato anotace byla užita v dřívějším výzkumu slovosledu českých enklitik (Kosek 2011).

Případy enklitické skupiny představují *-ž ho* v dokladu (3), *by mu* v dokladu (13), *si mi* v dokladu (15).³⁹

- (1) *ale řekl₁ mu₂*
- (2) *a vy₁ mi₂ toho svědkové jste*
- (3) *ponechej₁-ž ho₂ i tohoto léta*
- (5) *a ... dal₁ mi₂ Bůh abych viděl i símě tvé*
- (8) *a propustili₁ ho₂ i manželku jeho, i všecko což měl*
- (9) *Lito₁ mi₂ zástupu, [ješto již tři dni trvají se mnou, a nemají co by jedli...]*
- (12) *že ho₂ zdravého přijal*
- (13) *Lépe by mu₂ bylo, [aby žernov osličí vložen byl na hrdlo jeho,...]*
- (15) *[dvě hřivně]₁ si mi₂ dal*
- (16) *[Toto]₁ mi₂ [dobrodiní]₁ učiníš*
- (17) *a [nač se tebe tázati budu,] oznam₁ mi₂*
- (18) *A [sklánějící hlavy] poklonu₁ mu₂ činili*

Jako doklady mediální pozice hodnotíme ty případy, ve kterých se enklitikon nachází uprostřed klauze, což demonstrují doklady (6), (7), (20) a (22). Jak už bylo zmíněno, v jejich rámci pak můžeme provádět jemnější klasifikaci, která vychází ze vzájemné konstelace enklitika a jeho regenta: postverbální mediální pozice (doklady (6), (7)), preverbální mediální pozice (doklad (20) a mediální izolovaná pozice (doklad (22))).

- (6) *O kterémž, ..., oznámili mi Biskupové a Starší Židovští,...*
- (7) *ale Bůh otce vašeho, mluvil mi noci pominulé...*
- (20) *avšak nikdy si mi nedal ani kozelce,...*
- (22) *Jakož i Biskup svědek mi toho jest, i všickni Starší*

Prefinální a finální pozice jsou spojeny s koncovým postavením regenta enklitika. Jestliže je enklitikon umístěno za svého regenta na konci klauze, klasifikujeme tuto pozici jako finální (doklady (4) a (19)). Doklady (4) a (19) ukazují, že pozice finální znamená pozici jak před nekoncovou pauzou (doklad (4)), tak před pozicí koncovou (doklad (19)). Jestliže je

³⁹ Jak již bylo uvedeno výše, číslo v podobě dolního indexu signalizuje pořadí fráze/enklitika v klauzi.

enklitikon umístěno před svého regenta na konci klauze, klasifikujeme tuto pozici jako pozici prefinální (doklad (21)):

- (4) *Toliko té dvojí věci ... nečín mi*
 (19) *V ten den, ... ku podobenství Božímu učinil ho*
 (21) *nebo vedlé běhu ženského nyní mi se přibodilo⁴⁰*

Z některých představených dokladů plyne, že ve zkoumaném materiálu nenacházíme pouze ideální (modelové) doklady s dostatečným počtem slov/frází, které by dovolily vždy jednoznačně rozhodnout klauzální pozici enklitik. Naopak jsme často nuceni klasifikovat doklady, které obsahují tak málo jazykového materiálu, že v nich nelze některé klauzální pozice odlišit (jsou tedy nutně ambiguitní):

- klauzi *ale řekl mu* v dokladu (1) je možno klasifikovat nejen jako postiniciální, ale také jako finální,
- klauzi *dvě břivně si mi dal* v dokladu (15) lze hodnotit jako postiniciální nebo prefinální pozici,
- klauzi *Toliko té dvojí věci ... nečín mi* v dokladu (4) jako mediální nebo finální pozici.

Byli jsme proto nuceni v těchto ambiguitních případech preferovat jednu z možných klasifikací. Postupovali jsme následovně: 1. pozici postiniciální jsme preferovali před finální nebo prefinální (postiniciální pozice je celkově mnohem více frekventovaná, takže je vyšší pravděpodobnost, že se ve zkoumaném dokladu objevuje právě ona), 2. pozici finální jsme preferovali před mediální, protože finální pozice enklitik je neobvyklá, takže její výskyt je příznakový.

Ad 2. Pozice enklitika vůči svému regentu: *pozice kontaktní (preverbální - postverbální - interverbální) - izolovaná.*

Anotace pozice enklitika a jeho regenta se týká jejich vzájemné konstalace:

- postverbální pozice je slovosledně postavení enklitika bezprostředně po svém regentu - můžeme ji demonstrovat posloupnostmi *ponechejž*

⁴⁰ Zde se v prefinální pozici nachází enklitická skupina *mi se*.

ho v dokladu (3), *dal mi* v dokladu (5), *propustili ho* v dokladu (8), *oznam mi* v dokladu (17), *nečiň mi* v dokladu (4), *oznámili mi* v dokladu (6), *mluvil mi* v dokladu (7),

- preverbální pozice je slovosledné postavení enklitika bezprostředně před svým regentem – můžeme ji demonstrovat poslovnostmi *si mi dal* v dokladu (15), *mu činili* v dokladu (18), *si mi nedal* v dokladu (20), *mi se přihodilo* v dokladu (21),
- interverbální pozice se týká případů, kdy má regent enklitika analytickou formu – v tomto případě se enklitikon může ocitnout mezi dvěma přízvuchými slovesnými formami, tj. mezi auxiliárem a neurčitou formou lexikálního slovesa, jak ukazuje doklad (24) (tyto případy jsou velmi řídké):

(24) *A potom zase vyjdou, [a sloužiti mi budou na tomto místě]* BiblKral Sk 7,7

- pokud jsou enklitikon a jeho regent od sebe odděleny jiným přízvuchným výrazem, hodnotíme takové pozice jako izolované; viz klauze *a vy mi toho svědkové jste* v dokladu (2), že ho zdravého přijal v dokladu (12), *Toto mi dobrodiní učiníš* v dokladu (16), *Jakož i Biskup svědek mi toho jest, i všickni Starší* v dokladu (22).

Z předloženého výkladu jednotlivých pozic je zřejmé, že se obě anotace prolínají. Uvedené doklady postverbální pozice ilustrují rozdílné klauzální pozice: postiniciální *ponechež ho* v dokladu (3), *dal mi* v dokladu (5), *propustili ho* v dokladu (8), mediální *oznámili mi* v dokladu (6), *mluvil mi* v dokladu (7), finální *oznam mi* v dokladu (17), *nečiň mi* v dokladu (4). Předložené doklady preverbální pozice reprezentují zároveň klauzální pozice: postiniciální *si mi dal* v dokladu (15), *mu činili* v dokladu (18), mediální *si mi nedal* v dokladu (20), prefinální *mi se přihodilo* v dokladu (21). Uvedené příklady izolované pozice zároveň reprezentují klauzální pozice 1. postiniciální v dokladech (2), (9), (12), (16), 2. mediální v dokladu (22).

Na tomto místě zdůrazňujeme, že zvolené anotace jsou instrumentální a slouží především k utřídění dokladů získaných ze zkoumaných textů. Jako takové jsou pouhým předpokladem posouzení konkurence

tří výše zmíněných slovosledných pozic starších českých enklitik, tj. postiniciální, kontaktní a izolované mediální.⁴¹

6. Slovosledné pozice enklitik v BiblKral

Klauzální pozice zkoumaných forem jsou v jednotlivých knihách zastoupeny nerovnoměrně. Tabulky 4 až 6 ukazují, že jejich výskyt osciluje mezi nulovými nebo jednotkovými hodnotami ve Zjevení sv. Jana a stovkovými nebo téměř stovkovými hodnotami v Genesis. Jestliže se doklady jednotlivých pozic zastoupených v analyzovaných knihách sečtou, vzniká přibližně stejný obraz poměrů četnosti zkoumaných zájmených forem: mezi nimi dominuje pozice postiniciální (více než 80% dokladů), následuje ji pozice mediální (oscilující mezi cca 6 až 10% dokladů) a finální (oscilující cca mezi 3 až 9% dokladů) a nejméně frekventovaná je pozice prefinální (oscilující cca mezi 1 až 3% dokladů). Jak již bylo zmíněno výše, vůbec není doložena pozice iniciální – to lze považovat za další (velmi silný) signál, že všechny tři zkoumané formy mají enklitický status.

Ze zjištěných dokladů tedy plyne, že dominantní pozicí je pozice postiniciální. To by na první pohled implikovalo, že analyzovaný biblický text podává svědectví o tom, že postiniciální pozice byla již v tomto období dominantní a že nepostiniciální pozice byly v ústupové fázi. Avšak v případě biblického překladu je nutno počítat s tím, že velká část doložených postiniciálních pozic je ambiguitní: v drtivé většině dokladů postiniciálních pozic jsou zároveň obsaženy případy kontaktní pozice enklitika a jeho regenta. To se týká těch klauz, ve kterých je regent enklitika umístěn na začátku klauze (tj. enklitikon je v postverbální pozici) nebo ve třetí pozici hned za postiniciálně umístěným enklitikem (tj. enklitikon je v preverbální pozici). Tyto varianty můžeme ilustrovat doklady (1), (3), (5), (8) a (17) pro postiniciální postverbální pozici a doklady (13), (15), (18) pro postiniciální preverbální pozici. K těmto případům je ještě třeba připočíst doklady, ve kterých je postiniciální enklitikon umístěno

⁴¹ KOSEK 2011, 45–49.

mezi dvěma slovesnými formami (do tzv. pozice interverbální), a tak není jasné, na které z těchto dvou forem enklitikon závisí, což ukazuje klauze *a sloužiti mi budou* v dokladu (24).

Abychom prozkoumali, nakolik se postiniciální pozice kryje s pozicí kontaktní, provedli jsme srovnání, v kolika dokladech postiniciálních pozic se enklitikon nachází v bezprostřední blízkosti svého regenta a v kolika jsou od sebe slovosledně izolovány. Výsledky ukazuje tabulka 7, z níž plyne, že drtivá většina dokladů postiniciální pozice představuje zároveň doklady pozice kontaktní. Podobný stav jsme zjistili také v případě slovosledu *mi* ve staročeské bibli 1. redakce, jak ukazuje tabulka 8. Formy *ho* a *mu* jsou doloženy v tak malém počtu dokladů, že mají minimální výpovědní hodnotu. Pro ilustraci toho, že se zřejmě jedná o fenomén obecnějšího rázu, připojujeme doklady frekvence enklitického *sě*.

Ze srovnání prvoredačnického staročeského biblického překladu s Bibl-Kral plyne, že i zde většina dokladů postiniciální pozice skutečně souvisí s případy kontaktní pozice. Zdá se tedy, že jde o stabilizovanou vlastnost českého biblického překladu, která je mimořádně zajímavá proto, že v ní dochází k překvapivé situaci: místo konkurence postiniciálního a kontaktního slovosledu zde dochází ke kooperaci obou slovosledných pozic. Nepochybně je to způsobeno faktem, na který upozornila již dříve Š. Zikánová,⁴² že jazyk bible inklinuje k umístění verba finita do iniciálních částí klauze. Nachází-li se tedy regent enklitika (tj. verbum finitum) na začátku klauze, enklitikon musí klitizovat do postiniciální pozice. Podobně vidíme silnou inklinaci k tomu, aby bylo enklitikon umístěno do preverbální postiniciální pozice, nachází-li se jeho regent ve třetí pozici v klauzi.

Pokud jde o nepostiniciální pozice, tak v jejich případě je zastoupení dokladů kontaktního slovosledu naprosto dominantní (více než 95 % dokladů nepostiniciální pozice). Mezi případy kontaktní pozice výrazně převažují případy postverbálního postavení. Naprosto výjimečný je výskyt mediální izolované pozice – byla zachycena pouze ve 2 klauzích, což je statisticky zanedbatelný výskyt. Tento stav demonstrují tabulky 9, 10 a 11.

⁴² ZIKÁNOVÁ 2009.

I v tomto případě se situace v BiblKral podobá situaci v prvoredakčním staročeském překladu. Jak ukazuje četnost pozic regenta a jeho enklitika v nepostiniciálních pozicích staročeského *mi* a *sě*, kontaktní pozice naprosto dominuje (přes 95% dokladů) a v jejím rámci výrazně převažuje pozice postverbální. Podobně jako v případě BiblKral i v nejstarším úplném českém překladu bible je ve statisticky nevýznamném počtu doložena mediální izolovaná pozice. Zjištěné četnosti jsou prezentovány v tabulce 12.

Průběžné shrnutí – slovosledné pozice

Z předloženého výkladu je zřejmé, že v otázce distribuce slovosledných pozic zkoumaných enklitik pokračuje v BiblKral stav zjištěný ve staročeské bibli. I když je BiblKral vzdálena od staročeského překladu 200 let a i když je přeložena z jiných předloh a podle jiné překladatelské strategie, jsou výsledky podobné – zdá se tedy, že v této oblasti nedochází k zásadním vývojovým změnám a že definitivní vítězství postiniciální pozice nad kontaktní (resp. kontaktní nepostiniciální) se odehrálo až v mladších obdobích. Sledujeme tedy situaci, ve které je základní pozicí enklitik pozice postiniciální (byť většinou s bezprostředním kontaktem enklitika a jeho regenta), zatímco pozice nepostiniciální (v drtivé většině kontaktní) představuje méně frekventované varianty. Na základě našeho předchozího výzkumu lze předpokládat, že výrazně méně frekventované doklady nepostiniciálních pozic představují v daném období případy jazykové variace, která by mohla být motivována rozličnými faktory: stylem, prozodií nebo vlivem jazyka cizojazyčných předloh.

7. Vliv stylu

Již v předchozích článcích⁴³ jsme se zabývali otázkou, zda-li rozdílná distribuce pozic nesouvisí se stylem zkoumaných textů. Při analýze barokních

⁴³ KOSEK – ČECH – NAVRÁTILOVÁ – MAČUTEK 2018b; KOSEK – ČECH – NAVRÁTILOVÁ 2018a,b.

textů jsme např. zjistili, že v biblickém textu lze sledovat výraznou tendenci ke kontaktnímu slovosledu enklitik.⁴⁴ I když zkoumáme jazyk jednoho díla, můžeme i zde předpokládat odchylky způsobené stylem. Jazyková a stylová stránka bible není totiž homogenní – jednotlivé biblické knihy mají charakter různých žánrů nebo více žánrů zároveň. Evangelia, Skutky a Genesis představují narativní texty, které tíhnou v jednotlivých částech ke gnómičnosti (v případě evangelií především v celé řadě podobenství), Zjevení sv. Jana je apokalyptický text plný vizí, Kniha Izajáš coby prorocký text a Kniha Sírachovec coby text mudroslovný se vyznačují zjevnou tendencí k poetickému vyjadřování a Kniha Jób představuje dialogický text opět tíhnoucí k poetickému jazyku. Pokud uvažujeme o stylových aspektech starších českých překladů biblického textu, měli bychom také zvážit, že jazyk a styl evangelií (popř. jejich podstatných textových částí) byly silně petrifikovány kolektivní pamětí, neboť řada úryvků sloužila jako perikopy.

Jestliže uvažujeme o stylu jednotlivých knih jako faktoru ovlivňujícím distribuci jednotlivých pozic, neznamená to, že zkoumáme styl těchto knih. Náš pohled je mnohem jednodušší: klademe si otázku, jestli rozdíly v proporcích jednotlivých pozic jsou při srovnání sledovaných biblických knih statisticky signifikantní.

Pro analýzu vlivu stylových rozdílů jsme použili χ^2 -test,⁴⁵ který umožňuje ověřit, zda existují statisticky významné rozdíly v distribucích jednotlivých pozic mezi biblickými knihami. Vzhledem k tomu, že u některých pozic existuje jen velmi málo dokladů, použili jsme u tohoto testu tzv. simulovanou p-hodnotu.⁴⁶ Navíc, u zkoumaných forem *mi*, *ho*, *mu* nejsou některé pozice v analyzovaných knihách doloženy, což výrazně problematizuje použití testu pro jednotlivá zájmena zvlášť. Proto jsme doklady jednotlivých pozic *mi*, *ho*, *mu* ve vybraných textech sečetli. Zkoumali jsme jednak distribuci klauzálních pozic, jednak slovosledné pozice enklitika ve vztahu k svému regentu. Výpočty byly provedeny prostřednictvím statistického softwaru R (www.r-project.org). Frekvence

⁴⁴ KOSEK 2011.

⁴⁵ SNEDECOR – COCHRAN 1989.

⁴⁶ ROSS 2006.

sledovaných pozic v jednotlivých knihách jsou uvedeny v tabulkách 13 a 14. Na grafech 1 a 2 jsou pak vyobrazeny proporce těchto pozic (grafy uvádíme v Příloze 2).

Výsledky této analýzy se liší v případě klauzálních pozic na jedné straně a pozic vůči regentu na straně druhé. U klauzálních pozic hodnoty testového kritéria ($\chi^2 = 24,87$, p-hodnota $< 0,241$) vedou k zamítnutí hypotézy předpokládající vztah mezi jednotlivými biblickými knihami a distribucí pozic (na hladině významnosti $\alpha = 0,05$). Tento výsledek je ve shodě s naší analýzou distribuce *mi* v staročeské bibli 1. redakce.⁴⁷ V případě analýzy slovesledných pozic enklitik vůči svému regentu však hypotézu na základě testu nezamítáme ($\chi^2 = 46,2$, p-hodnota $< 0,002$). Z této analýzy tedy plyne, že se vliv stylu nepodařilo statisticky jednoznačně potvrdit.

8. Vliv prozódie

V předchozím výzkumu jsme zjistili, že dalším faktorem, který ovlivňuje distribuci nepostiniciálních pozic, je prozódie.⁴⁸ Podařilo se nám prokázat silnou korelaci mezi délkou první fráze a postiniciální, nebo nepostiniciální pozicí enklitika – čím je první fráze delší, tím vyšší je pravděpodobnost nepostiniciální pozice enklitika.

Vyšli jsme z pozorování, že se ve starších textech téměř neobjevují doklady 2W- a 2D-pozice, tzn. konkurenční varianty postiniciální pozice enklitika v klauzi s rozvitou iniciální frází. To jsme ostatně konstatovali také ve staročeské bibli 1. redakce⁴⁹ – z tabulek 2–5 je zřejmé, že z celkového počtu 744 dokladů postiniciální pozice se v analyzovaných textových částech pramene vyskytuje pouze 1 případ 2W-pozice (doklad (16)) a 3 sporné případy 2D-pozice (doklad (15)). Opíraje se o stěžejní Ertlův článek,⁵⁰ ve kterém je zdůrazněn vliv prozodických faktorů na

⁴⁷ KOSEK – ČECH – NAVRÁTILOVÁ 2018a.

⁴⁸ KOSEK – NAVRÁTILOVÁ – MAČUTEK 2018b; KOSEK – ČECH – NAVRÁTILOVÁ 2018a, 2018b.

⁴⁹ KOSEK – NAVRÁTILOVÁ – MAČUTEK 2018b; KOSEK – ČECH – NAVRÁTILOVÁ 2018a, 2018b.

⁵⁰ ERTL 1924.

slovosled enklitického *se*, soudíme, že toto chování má právě prozodické příčiny: dlouhá (rozvitá) první fráze vede při jistém způsobu mluvené realizace k tomu, že se fráze stává (intonačně) uzavřenou prozodickou jednotkou, jejíž hranice jsou zpravidla signalizovány pauzou.⁵¹ Jelikož se skutečné enklitikon pozici po pauze vyhýbá, je umístěno až za frází následující po první rozvité frází. Působení tohoto rytmického pravidla lze rozdělit do těchto bodů:

- jestliže je fráze dlouhá, je zpravidla následována pauzou,
- enklitikon nemůže následovat po pauze,
- enklitikon proto hledá jinou slovoslednou pozici, a to v blízkosti svého regenta.

Působení tohoto pravidla můžeme ilustrovat na následujícím dokladu (7):

(7) *ale Bůh otce vašeho, **mluvil** mi noci pominulé řka*

První fráze *Bůh otce vašeho*⁵² je dostatečně dlouhá na to, aby po ní následovala pauza. To, že se po ní pauza skutečně mohla vyskytovat, naznačil sazeč (včetně korektora) tisku BiblKral – na její místo totiž umístil čárku (již výše jsme upozornili na fakt, že v dobové interpunkci distribuce čárky silně korelovala s pauzami). Pokud po dlouhé frází *Bůh otce vašeho* následovala pauza, pak enklitické *mi* muselo enklitizovat až za

⁵¹ V české tradici se pro takovou relativně samostatnou jednotku mluvené realizace výpovědi užívá termín *promluvoový úsek* nebo *kólon* (v zahraniční literatuře se užívá také termín *intonační fráze*, srov. FRANKS – KING(OVÁ) 2000, 229). V nové češtině může být hranice promluvového úseku signalizována pauzou (PALKOVÁ 1994, 291). Lze tedy předpokládat, že i v historické češtině mohla být hranice promluvového úseku signalizována pauzou, i když její existence může být jen předpokládána, např. délka novočeské fráze, po které následuje pauza, osciluje v intervalu od 1 do 13 slabik. Na počet slabik v promluvoovém úseku má vliv mnoho faktorů, zejména počet fonologických slov v promluvoovém úseku a mluvní tempo, nicméně podle Z. Palkové činí průměrná délka promluvového úseku v neutrálních kontextech asi 6 slabik (PALKOVÁ 1974, 47–53; PALKOVÁ 2017).

⁵² K její délce bychom měli přičíst také konjunktory *ale*, po kterém enklitikon následovat nemůže.

slovo následující za touto pauzou. Schematicky si to můžeme znázornit následovně:⁵³

(7) # (˘)ale ˘Bůh ˘otce ˘vašeho # ˘mluvilmi ˘noci ˘pominulé (#) ˘řka

Stejným způsobem můžeme interpretovat i některé další doklady, např. doklad (25) obsahující klauzi s finální pozicí enklitického *mu*. V tomto dokladu je první fráze ukončena relativní klauzí, na jejíž hranici můžeme s ještě vyšší pravděpodobností počítat s pauzou – hranice promluvového úseku se kryje s hranicí syntaktickou (vedlejší věty):

(25) [A [[ti] [kteříž napřed šli,]] **přimlouvali** mu, [aby mlčal: ...]] BiblKral L 18,39

O distribuci pauz a přízvuku bychom v tomto dokladu opět mohli spekulovat následovně:

(25) # (˘)A ˘ti ˘kteříž ˘napřed ˘šli # ˘přimlouvalimu

Výše jsme uvedli, že v předchozím výzkumu bylo toto chování interpretováno jako snaha enklitika vyhnout se pozici po pauze.⁵⁴ V recentní literatuře se tento mechanismus vysvětluje jako výsledek *heavy constituent constraint*⁵⁵ anebo pravidla *clitic third*.⁵⁶

Jak jsme již několikrát zdůraznili, existence pauz (předpokládající členění textu na promluvové úseky) je však v případě zkoumání starších vývojových fází jazyka hypotetická a empiricky neměřitelná. Je tomu tak

⁵³ Symbolem # označujeme pauzu, symbolem ˘ slovní přízvuk. Na tomto místě znova opakujeme to, co jsme formulovali již v úvodní části studie: jsme si dobře vědomi faktu, že rekonstrukce rozložení pauz a slovních přízvuků v textu starší češtiny je pouze hypotetická.

⁵⁴ ERTL 1924. Vliv délky první větné fráze na vznik pauzy, která způsobuje postavení enklitika v „nepostiniciální“ pozici ve starší češtině, zmiňují také TRÁVNÍČEK (1956, 149) a ŠLOSAR (1967, 253).

⁵⁵ RADANOVIĆ-KOČIĆ 1996, 435.

⁵⁶ FRANKS – KING(OVÁ) 2000, 229; v souvislosti s tímto pravidlem se přímo upozorňuje na vliv pauzy, která nutí enklitikon v případě, že není jeho regent umístěn na začátku klauze, enklitizovat do nepostiniciálních pozic (ČAVAR – WILDER 1999, 443–444).

zejména proto, že nežije rodilý mluvčí češtiny 16. století, jehož mluvenou realizaci zkoumaných textů bychom mohli empiricky zkoumat. Proto jsme zvolili jazykové fenomény přítomné v analyzovaném textu, které jsou empiricky sledovatelné a které korespondují s délkou fráze: 1. počet písmen,⁵⁷ 2. počet slov. Pro náš výklad jsme sledovali vliv délky první fráze na distribuci nepostiniciálních pozic – sledovali jsme ji v případě postiniciálních pozic a v případě pozic nepostiniciálních. V rámci postiniciálních pozic jsme vyloučili případy s iniciální pozicí regenta (tzn. postiniciální postverbální pozice), neboť v jejich případě nemůže mít nic dalšího vliv na nepostiniciální pozici: jak jsme už zmínili výše, enklitikon nemůže být umístěno do iniciální pozice klauze, anebo izolováno hlouběji uprostřed klauze napravo od svého regenta. Měřili jsme tedy jen délky těch iniciálních frází, které mají v iniciální pozici jiný výraz než regenta klitik, jak ilustrují následující doklady (2), (9), (12)–(16) a (18).⁵⁸

- (2) [a vy] mi tobo svědkové **jste**
 (9) [Líto] mi zástupu, ješto již tři dni trvajj se mnou, a nemajj co by jedli...
 (12) [že] ho zdravého **přijal**
 (13) [Lépe] by mu bylo, aby žernov osličj vložej byl na hrdlo jeho,...
 (14) [Dostatečné] mi jest k životu
 (15) [dvě hřivně] si mi dal
 (16) [Toto] mi dobrodinj učiniš
 (18) ... [poklonu] mu činili

Podobně jsme měřili délku iniciálních frází nepostiniciálních pozic, které představují doklady (4), (6), (7), (19)–(22).

⁵⁷ Počet písmen jsme zvolili proto, že analyzované texty byly transkribovány novočeským pravopisem, ve kterém existuje silná tendence k ekvivalenci 1 grafém = 1 foném (ULIČNÝ 2017). Bylo by jistě možné zvolit fonologicky vhodnější jednotku měření délky, a to slabiku, nicméně by to s sebou přinášelo nevýhody – kromě toho, že v některých případech není jednoduché vést hranici slabiky, je tu problém v kolísající délce slabiky. Na jedné straně jsou slabiky jednofonémové, jako např. předložky *o, u*, na straně druhé jsou slabiky mnohafonémové, jako např. ve staré češtině jednoslabičná forma *vzkvetl*. Další diskuzi k jednotkám, kterými jsme měřili délku fráze, viz zejména v KOSEK – ČECH – NAVRÁTILOVÁ 2018a, 146.

⁵⁸ Měřené iniciální fráze jsou vyznačeny [hranatými závorkami].

- (4) [Toliko té dvojí věci] ó Bože **nečič mi**
 (6) [O kterémž,] když sem byl v Jeruzalémě, **oznámili mi** Biskupové a Starší Židovští,...
 (7) [ale Bůh otce vašeho,] **mluvil mi** noci pomínulé...
 (19) [V ten den,] v kterémž stvořil Bůh člověka, ku podobenství Božímu **učinil ho**
 (20) [avšak] [nikdy] **si mi nedal** ani kozelce,...
 (21) [nebo] **vedlé běhu ženského nyní mi se přibodilo**
 (22) [Jakož] i Biskup svědek **mi toho jest**, i všickni Starší

Testovali jsme následující hypotézu: čím je iniciální fráze delší, tím je menší pravděpodobnost, že se bezprostředně za touto frází vyskytne enklitikon.

Délka fráze byla měřena jak v počtu písmen (tabulka 15, graf 3), tak v počtu slov (tabulka 16, graf 4). Vzhledem k relativně malému počtu dokladů a funkční podobnosti analyzovaných pronominálních enklitik jsme všechny doklady sloučili do jednoho souboru a hypotézu testovali na tomto vzorku.⁵⁹ Pro některé délky frází jsme měli jen doklady v počtu jednotek, proto jsme použili následující postup: každá délka fráze musí mít minimálně 10 dokladů. Pokud jich má méně, přidají se do dané skupiny doklady, které jsou u bezprostředně větší délky. Takto se postupuje, až má daná kategorie minimálně 10 dokladů. Poté se vypočítá vážená průměrná délka fráze (VPD), přičemž vahami jsou frekvence (f). Konkrétně, v tabulce 15 je uvedena průměrná vážená délka fráze 9,5, která byla určena následujícím způsobem. Pro délku fráze $d = 9$ jsme měli celkem 7 dokladů. Proto jsme přidali doklady z fráze o délce $d = 10$, kterých bylo také 7, a následně vypočítali VPD (n je součet frekvencí délek, které se slučují):⁶⁰

$$\text{VPD} = \frac{\sum_i (d \cdot f)}{n} = \frac{(9 \cdot 7) + (10 \cdot 7)}{14} = 9,5$$

⁵⁹ Ve skutečnosti jsme hypotézu testovali také u jednotlivých enklitik zvlášť. Ani v těchto případech hypotéza nebyla vyvrácena. Výsledky jsou dostupné online: http://www.cechradek.cz/data/Listy_filologicke_Slovosled_poznamky/pozn_58.pdf.

⁶⁰ Všechna data, tj. i ta nesloučená, jsou dostupná online: http://www.cechradek.cz/data/Listy_filologicke_Slovosled_poznamky/pozn_59.pdf.

Z výsledků je patrné, že hypotéza nebyla vyvrácena, tzn. že ve sledovaném materiálu je možno konstatovat závislost mezi délkou iniciální fráze a postiniciální/nepostiniciální pozicí enklitika. Je tu tedy patrná tendence 1. klást enklitika do postiniciální pozice v případě, že je iniciální fráze krátká, 2. klást enklitika do nepostiniciálních pozic v případě, že je iniciální fráze dlouhá.

Na tomto místě se nabízí otázka, jestli má na toto chování vliv již zmiňované pravidlo *clitic third*, podle něž by se mělo enklitikon enklitizovat do třetí pozice v klauzi.⁶¹ Z dosavadního výkladu však plyne, že bychom měli uvažovat o širším pojetí tohoto pravidla, jelikož se enklitikon objevuje také ve čtvrté nebo páté pozici. To zpravidla souvisí s tím, že se regent enklitika nachází na třetí nebo čtvrté pozici.⁶² Pak bychom měli hovořit o pravidlu *clitic fourth* (doklady (19), (21) a (26)), nebo *clitic fifth* (doklady (27) a (28)).⁶³

- (19) [*V ten den*, [*v kterémž stvořil Bůh člověka*],₁] [*ku podobenství Božímu*]₂ **učinil**₃ *ho*₄ BiblKral Gn 5,1
- (21) [*nebo*]₁ [*vedle běhu ženského*]₂ [*nyní*]₃ *mi se*₄ **přibodilo** BiblKral Gn 31,35
- (26) [*Protož*]₁ [*nyní*]₂, **přísábní**₃ *mi*₄ *ted' skrze Boha; toto a toto at' se stane, jestliže mi sklamáš, neb synu mému, aneb vnuku mému...* BiblKral Gn 21,23
- (27) *A [tak]*₁ [*životu*]₂, [*z milosrdenství*]₃ **udělil**₄ *si mi*₅, *přesto navštěvování tvé vždy ostřihá dychání mého* BiblKral Jb 10,12
- (28) [*Poněvadž*]₁ [*tedy*]₂ [*David*]₃ [*Pánem*]₄ *ho*₅ **nazývá**, *i kterakž syn jeho jest?* BiblKral Mt 22,45

⁶¹ FRANKS – KING(OVÁ) 2000, 229: „In general, in these constructions the initial constituent is separated by a pause from the rest of the clause and the clitics then cliticize to the second constituent. Note that the initial phrase is often topicalized or otherwise receives special discourse status.“

⁶² Není to ale nutné, jak ukazuje doklad (28), kde je regent *nazývá* až za enklitkem *ho*.

⁶³ Toto chování je ostatně implicitně obsaženo ve výkladu ČAVARA – WILDERA (ČAVAR – WILDER 1999, 429): „... we are concerned with more complex environments in which clitics do not appear in second, but in third position {...}, or somewhere further into the clause.“ Toto pravidlo formalizují zápisem „X - V - CL - Y - where X is phonologically overt“ (tamtéž, 443–444). Dále se tímto problémem zabývají na teoretické rovině a hlubší výklad dalších pozic typu *clitic fourth* nebo *clitic fifth* neposkytují.

Tyto doklady enklitik na čtvrté nebo páté pozici jsou spíše ojedinělé. Většina získaných dokladů nepostiničiálních pozic představuje případy třetí pozice enklitika v klauzi. To ukazuje tabulka 17, ve které se frekvence dokladů třetí pozice pohybuje mezi 71 až 94 % u jednotlivých enklitik.⁶⁴

Porušení prozodického faktoru

Vliv délky iniciální fráze na distribuci nekontaktních pozic je nutno chápat stochasticky, tj. jako tendenci umísťovat enklitikon do nepostiničiálních pozic zpravidla tehdy, je-li iniciální fráze dlouhá. Avšak již výše bylo řečeno, že se ve sledovaných textech setkáváme s klauzemi, které tuto tendenci porušují. Jde zejména o tyto případy:

a. Enklitikon se vyskytuje v nepostiničiální pozici, i když je iniciální fráze krátká. V těchto případech lze předpokládat, že by se enklitikon mělo nacházet ve druhé pozici. Tyto krátké iniciální fráze, po kterých nenásleduje enklitikon, ilustrují *nebo* v dokladu (21), *protož* v dokladu (26) nebo *že* v dokladu (29).

(29) *Vy víte, [že]₁ [dva toliko syny]₂ porodila₃ mi₄ žena má* BiblKral Gn 44,27⁶⁵

Za těmito doklady můžeme tušit vliv informační struktury věty: v dokladech (21) a (29) je po subjunktoru (hypotaktickém spojovacím prostředku) umístěn fokus. V příkladu (26) je zase na začátek věty umístěn komplex *protož nyní*, který je kontextově zapojený a po kterém následuje kontextově nezapojená část klauze *přisábní mi teď skrze Boba*. Uvedené doklady také korespondují s pravděpodobným prozodickým členěním zkoumaných klauzí – v dokladech (21) a (29) lze po postiničiálně umístěném fokusu, po kterém následuje krátký člen, jenž je fonologickou oporou

⁶⁴ Je možné, že převaha třetí pozice souvisí s již zmiňovaným faktem, že v biblickém překladu se verba finita (tj. regenty enklitik) zpravidla objevují v iniciální nebo postiničiální pozici – tato otázka však vyžaduje další výzkum.

⁶⁵ K indexaci viz pozn. 39 v oddílu 5.

enklitika, předpokládat existenci pauzy. Podobně v dokladu (26) po komplexu *protož nyní* pravděpodobně následovala pauza, po které se nachází krátké slovo, které je hostitelem enklitika. Existence pauzy v tomto dokladu je velmi pravděpodobná – na jejím místě se totiž nachází čárka, která v dobovém pravopisu často signalizovala pauzu.

b. Jsou doloženy případy postiniciální pozice enklitika v klauzích, jejichž iniciální fráze je dlouhá, takže bychom čekali nepostiniciální pozici enklitika. Těchto případů je však doloženo velmi málo – reprezentují je doklady 2D-pozice, kde se v iniciální pozici nachází *dvě hřivně* v dokladu (15), *silou ruky své* v dokladu (30) a *nocí plné trápení* v dokladu (31). Jelikož je v těchto klauzích regent klitika umístěn na konci klauze, lze tyto případy chápat jako výsledek snahy vyhnout se koncové pozici enklitika (tj. jedná se o působení dalšího prozodického pravidla, které nutí enklitika vyhybat se koncové pozici v klauzi).⁶⁶

(30) *Obrátils mi se v ukrutného nepřítelē: [[silou ruky své] mi odporuješ]* BiblKral Jb 30,21

(31) *Takt' sou mi dědičnē přivlastněni měsícové marní, [a [nocí plné trápení] sou mi odečteny]* BiblKral Jb 7,3

9. Vliv cizojazyčných předloh

Na úvod studie jsme zmínili, že Kraličtí při překladu BiblKral pravděpodobně přihlíželi 1. k Bezovu řecko-latinskému textu v případě Nového zákona, 2. k latinskému textu Tremellia a Junia a k hebrejskému, případně řeckému textu *Polygloty antverpské* v případě Starého zákona. Na příkladu staročeského překladu 1. redakce jsme zjistili,⁶⁷ že na distribuci slovosledných pozic pronominálních enklitik mohl mít vliv slovosled latinské předlohy (zejména v případě nepostiniciálních pozic). Vliv cizojazyčných předloh je také možno předpokládat v případě BiblKral,

⁶⁶ ERTL 1924.

⁶⁷ KOSEK – ČECH – NAVRÁTILOVÁ 2020.

jak ukazuje srovnání starozákonního dokladu (32a.) s hebrejskou předlohou (32c.), ve které se klauzální pozice regenta a jeho enklitika shodují, a novozákonního dokladu (25a.), v němž je pozice enklitika a jeho regenta shodná s latinskou (25b.) a řeckou (25c.) předlohou:

- (32) a. *Jméno pak druhého nazval; Efraim, řka; [Nebo dal mi Bůh zrůst v zemi trápení mého]* BiblKral Gn 41,52
 b. *Nomen autem secundi vocavit Ephraimum, quia me, inquit, fructuosum reddidit Deus in terra afflictionis meae* T-J
 c. פִּי־הַרְרֵנִי אֱלֹהִים בְּרֹאשׁוֹן עָנָן POLY⁶⁸
 „protože rozplodil-mne Bůh v-zemi trápení-mého“
- (25) a. *A [[ti] [kteříž napřed šli,]] přimlouvali mu, [aby mlčel]* BiblKral L 18,39
 b. *Et qui praebant, obiurgabant eum ut sileret* B1589
 c. καὶ οἱ προάγοντες ἐπειμῶν αὐτῷ ἵνα σιωπήσῃ B1589

Nicméně ze srovnání české verze dokladu (32a.) s latinským zněním v dokladu (32b.) lze usuzovat, že linearizace cizojazyčné předlohy a české verze se mohou lišit. Nelze tedy jednoduše říct, že slovosled nepostiniciálních pozic zkoumaných enklitik je vždy ovlivněn cizojazyčnou předlohou. Při srovnání jiných dokladů nepostiniciálních pozic pronominálních enklitik v BiblKral s cizojazyčnými předlohami se ukazují další rozdíly, které ilustrují doklady (20a.–c.) a (21a.–c.). Klauzální pozice skupiny enklitik *si mi* v českém dokladu (20a.) se liší od slovosledné pozice latinského (20b.) a řeckého (20c.) pretextu a podobně je odlišná slovosledná pozice skupiny enklitik *mi se* českého dokladu (21a.) od latinského (21b.) a hebrejského (20c.) pretextu.

- (20) a. *avšak nikdy si mi nedal ani kozelce, [abych také s přáteli svými vesel pobyl]* BiblKral L 15,29
 b. *nec unquam dedisti mihi boedum, ut cum amicis meis oblectarer* B1589
 c. καὶ ἐμοὶ οὐδέποτε ἔδωκας ἔριφον ἵνα μετὰ τῶν φίλων μου εὐφρανθῶ B1589

⁶⁸ Polyglota obsahuje hebrejský text dvakrát – kniha Genesis, ze které je vybrán uvedený příklad, je obsažena v prvním svazku Polygloty, tomuto znění uvedená citace odpovídá.

- (21) a. ... *nebo vedlé běhu ženskébo nyní mi se přibodilo* BiblKral Gn 31,35
 b. *quia secundum consuetudinem mulierum est mibi T-*
 c. פִּי־דְרָרְרָשִׁים לִי POLY⁶⁹
 „protože chod žen [stal-se] mi“

Otázka vlivu cizojazyčných předloh na slovosled pronominálních enklitik však přesahuje rozsahové možnosti tohoto článku – je totiž nutno uvážit nejen vliv těchto předloh na distribuci nepostiniciálních a postiniciálních pozic v překladu BiblKral, ale také vzájemné vztahy mezi jednotlivými jazykovými verzemi.⁷⁰

10. Závěr

V předložené studii jsme se zabývali slovosledem pronominálních klitik *mi, si, ti, ho, mu* ve vybraných knihách prvního vydání BiblKral (SZ: Genesis, Kniha Jób, Kniha Izajáš, Kniha Sírachovec; NZ: Evangelium podle Matouše, Evangelium podle Lukáše, Skutky apoštolů, Zjevení sv. Jana). Zjistili jsme, že ze zkoumaných forem jsou v analyzovaných knihách doloženy pouze formy *mi, ho, mu*, zatímco formy *si, ti* scházejí. Absence dokladů reflexivního *si* je v souladu se známou skutečností, že se tato jednoslabičná dativní forma začala v rozsáhlejší míře vyskytovat v češtině až od 17. století. V případě dativní formy zájmena 2. osoby *ti* je absence dokladů poněkud překvapivá, ale koresponduje s tím, že tyto formy také scházejí ve staročeské bibli 1. redakce.

Ve zkoumaných knihách BiblKral se doložené formy *mi, ho, mu* vyznačují vlastnostmi stálých enklitik, což koresponduje s tím, co je o těchto formách známo ze sekundární literatury. Pokud jde o frekvenci klauzálních pozic, tak výrazně převažují případy postiniciální pozice. V rámci těchto dokladů však dominují ty případy, ve kterých enklitickému zájmenu předchází nebo za ním následuje jeho syntakticky dominující verbum finitum (tj. dominují případy kontaktní postiniciální pozice). Tato situace

⁶⁹ Opět použit první svazek Polygloty.

⁷⁰ Více viz NAVRÁTILOVÁ – KOSEK – ČECH – HORÁK 2020.

potvrzuje naše dřívější pozorování učiněné při analýze staročeské bible 1. redakce, že v jazyce biblických překladů dochází ke kooperaci dvou slovosledných pozic enklitik, a to pozice postiniciální a kontaktní. Vedle postiniciálních pozic jsou doloženy také pozice nepostiniciální, mezi nimiž dominuje pozice mediální. Drtivá většina nepostiniciálních pozic je diktována kontaktním slovosledem enklitika a jeho regenta – zpravidla jde o případy postverbálního postavení enklitika za jeho dominujícím výrazem. Srovnání se staročeskou biblí 1. redakce ukázalo, že distribuce slovosledných pozic zkoumaných enklitik je v zásadě stejná, tzn. míra konkurence jednotlivých pozic nesvědčí o vývojové změně.

Pokoušeli jsme se prozkoumat faktory, které ovlivňují nepostiniciální pozice pronominálních enklitik. Na základě měření délek iniciální fráze v případech postiniciálních pozic⁷¹ a nepostiniciálních pozic enklitik se potvrdila jasná tendence umísťovat enklitikon do druhé pozice v případě, že iniciální fráze je krátká, zatímco je-li iniciální fráze dlouhá, enklitikon se zpravidla objevuje v nepostiniciálních pozicích. Tento vztah mezi délkou iniciální fráze a distribucí pozic souvisí s prozodickými faktory: po dlouhých frázích zpravidla následuje pauza a enklitikon se pozici po pauze vyhýbá. Skutečnost, že někdy je tato tendence porušena, pak ukazuje na fakt, že na distribuci enklitika mohou mít vliv další faktory, jako je např. informační struktura věty, vliv cizojazyčného pretextu nebo styl památky. Z rozsahových důvodů jsme statisticky testovali jen potenciální vliv stylu, resp. jsme testovali, jestli je rozdíl ve frekvencích klauzálních pozic sledovaných enklitik mezi zjištěnými knihami statisticky významný. Z našeho výzkumu vyplynulo, že podobně jako v případě staročeské bible 1. redakce jsou rozdíly statisticky nevýznamné, a vliv stylu jednotlivých biblických knih proto nelze považovat za jednoznačný faktor působící rozdíly v distribuci jednotlivých pozic. Vedle toho by bylo možno uvažovat o dalších faktorech, jako je vliv cizojazyčných předloh

⁷¹ Měřili jsme jen ty případy postiniciálních pozic, ve kterých se regent nenachází v iniciální klauzální pozici (v takových případech nemá enklitikon jinou možnost, než enklitizovat na druhou pozici), tj. testovali jsme pozice typu *Včera se vrátil Petr, Včera se Petr vrátil*.

nebo informační struktury - z rozsahových důvodů však nebylo možné tyto otázky prozkoumat detailněji, a tak se k nim vrátíme v budoucím výzkumu.

Příloha 1: Tabulky

Tabulka 1: Absolutní četnost všech zjištěných dokladů zájmenných forem v analyzovaných knihách BiblKral

	<i>Gn</i>	<i>Jb</i>	<i>Sír</i>	<i>Iz</i>	<i>Mt</i>	<i>L</i>	<i>Sk</i>	<i>Zj</i>	Σ
<i>mi</i>	105	49	12	40	32	23	33	25	319
<i>si</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>ti</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>ho</i>	99	46	42	14	61	98	59	3	422
<i>mu</i>	112	16	12	3	48	25	10	0	226
Σ	316	111	66	57	141	146	102	28	967

Tabulka 2: Absolutní četnost všech zjištěných dokladů zájmenných forem v analyzovaných knihách staročeské bible 1. redakce

	<i>Gn</i>	<i>Jb</i>	<i>Sír</i>	<i>Iz</i>	<i>Mt</i>	<i>L</i>	<i>Sk</i>	<i>Zj</i>	Σ
<i>mi</i>	117	44	13	11	28	22	28	14	277
<i>si</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>ti</i>	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>ho</i>	1	0	0	1	0	0	4	0	6
<i>mu</i>	2	1	0	0	0	0	4	1	8
Σ	120	45	13	12	28	22	36	15	291

Tabulka 3: Doklady 2W- a 2D-pozice v BiblKral

(ve zkoumaných biblických knihách nebyl zaznamenán žádný doklad *mu*, *ho* ve 2D- nebo 2W-pozici, a proto nejsou uvedeny)

		<i>Gn</i>	<i>Jb</i>	<i>Sír</i>	<i>Iz</i>	<i>Mt</i>	<i>L</i>	<i>Sk</i>	<i>Zj</i>	Σ
<i>mi</i>	2W	1	0	0	0	0	0	0	0	1
	2D	0	0 (2)	0	0	0 (1)	0	0	0	0 (3)

Tabulka 4: Slovosledné pozice *mi* v analyzovaných knihách BiblKral

	iniciální	postiniciální	mediální	prefinální	finální	Σ
<i>Gn</i>	0	86	10	3	4	103
<i>Jb</i>	0	39	4	0	5	48
<i>Sír</i>	0	10	2	0	0	12
<i>Iz</i>	0	29	7	1	2	39
<i>Mt</i>	0	29	2	0	0	31
<i>L</i>	0	18	4	0	1	23
<i>Sk</i>	0	26	5	0	0	31
<i>Zj</i>	0	23	0	0	2	25
Σ	0	260	34	4	14	312
	0,0 %	83,3 %	10,9 %	1,3 %	4,5 %	

Tabulka 5: Slovosledné pozice *bo* v analyzovaných knihách BiblKral

	iniciální	postiniciální	mediální	prefinální	finální	Σ
<i>Gn</i>	0	66	11	2	16	95
<i>Jb</i>	0	39	4	1	0	44
<i>Sír</i>	0	36	1	1	3	41
<i>Iz</i>	0	12	0	0	2	14
<i>Mt</i>	0	40	4	1	2	47
<i>L</i>	0	63	1	1	9	74
<i>Sk</i>	0	41	1	0	3	45
<i>Zj</i>	0	3	0	0	0	3
Σ	0	300	22	6	35	363
	0,0 %	82,6 %	6,1 %	1,7 %	9,6 %	

Tabulka 6: Slovosledné pozice *mu* v analyzovaných knihách BiblKral

	iniciální	postiniciální	mediální	prefinální	finální	Σ
<i>Gn</i>	0	89	13	6	0	108
<i>Jb</i>	0	14	1	0	0	15
<i>Sír</i>	0	10	2	0	0	12
<i>Iz</i>	0	3	0	0	0	3
<i>Mt</i>	0	38	4	0	5	47
<i>L</i>	0	20	1	0	3	24
<i>Sk</i>	0	10	0	0	0	10
<i>Zj</i>	0	0	0	0	0	0
Σ	0	184	21	6	8	219
	0,0%	84,0%	9,6%	2,7%	3,7%	

Tabulka 7: Pozice zkoumaných klitik a řídicího výrazu u postiniciálních pozic v BiblKral

	kontaktní			izolovaná	Σ
	postverbální	preverbální	interverbální		
<i>mi</i>	143	77	2	38	260
	55%	29,6%	0,8%	14,6%	
<i>ho</i>	200	73	4	23	300
	66,7%	24,3%	1,3%	7,7%	
<i>mu</i>	130	43	1	10	184
	70,7%	23,4%	0,5%	5,4%	

Tabulka 8: Pozice enklitických forem *mi*, *bo*, *mu* a reflexivního *sě* a jejich řídicího výrazu u postiniciálních pozic v analyzovaných knihách staročeské bible 1. redakce

	kontaktní			izolovaná	Σ
	postverbální	preverbální	interverbální		
<i>mi</i>	105	93	11	31	240
	43,8 %	38,8 %	4,5 %	12,9 %	
<i>bo</i>	1	3	0	2	6
<i>mu</i>	2	4	0	1	7
<i>sě</i>	768	582	25	304	1679
	45,7 %	34,7 %	1,5 %	18,1 %	

Tabulka 9: Pozice *mi* a řídicího výrazu v jiných než postiniciálních pozicích v analyzovaných knihách BiblKral

	kontaktní			izolovaná	Σ
	postverbální	preverbální	interverbální		
<i>Gn</i>	13	3	0	1	17
<i>Jb</i>	9	0	0	0	9
<i>Sír</i>	2	0	0	0	2
<i>Iz</i>	9	0	1	0	10
<i>Mt</i>	2	0	0	0	2
<i>L</i>	4	1	0	0	5
<i>Sk</i>	4	0	0	1	5
<i>Zj</i>	2	0	0	0	2
Σ	45	4	1	2	52
	86,6 %	7,7 %	1,9 %	3,8 %	

Tabulka 10: Pozice *ho* a řídicího výrazu v jiných než postiniciálních pozicích v analyzovaných knihách BiblKral

	kontaktní			izolovaná	Σ
	postverbální	preverbální	interverbální		
<i>Gn</i>	27	2	0	0	29
<i>Jb</i>	4	0	1	0	5
<i>Sír</i>	4	0	1	0	5
<i>Iz</i>	2	0	0	0	2
<i>Mt</i>	5	2	0	0	7
<i>L</i>	10	1	0	0	11
<i>Sk</i>	4	0	0	0	4
<i>Zj</i>	0	0	0	0	0
Σ	56	5	2	0	63
	88,9%	7,9%	3,2%	0%	

Tabulka 11: Pozice *mu* a řídicího výrazu v jiných než postiniciálních pozicích v analyzovaných knihách BiblKral

	kontaktní			izolovaná	Σ
	postverbální	preverbální	interverbální		
<i>Gn</i>	19	0	0	0	19
<i>Jb</i>	1	0	0	0	1
<i>Sír</i>	2	0	0	0	2
<i>Iz</i>	0	0	0	0	0
<i>Mt</i>	9	0	0	0	9
<i>L</i>	3	0	1	0	4
<i>Sk</i>	0	0	0	0	0
<i>Zj</i>	0	0	0	0	0
Σ	34	0	1	0	35
	97,1%	0%	2,9%	0%	

Tabulka 12: Pozice enklitických forem *mi, ho, mu* a reflexivního *sě* a jejich řídicího výrazu u nepostiniciálních pozic ve staročeské bibli 1. redakce

	kontaktní			izolovaná	Σ
	postverbální	preverbální	interverbální		
<i>mi</i>	22	0	1	1	24
	91,6 %	0 %	4,2 %	4,2 %	
<i>ho</i>	0	0	0	0	0
<i>mu</i>	0	0	0	0	0
<i>sě</i>	284	73	21	10	388
	73,2 %	18,8 %	5,4 %	2,6 %	

Tabulka 13: Slovosledné pozice *mi, ho, mu* v BiblKral po jednotlivých knihách

	iniciální	postiniciální	mediální	prefinální	finální	Σ
<i>Gn</i>	0	241	34	11	20	306
	0 %	78,8 %	11,1 %	3,6 %	6,5 %	
<i>Jb</i>	0	92	9	1	5	107
	0 %	86 %	8,4 %	0,9 %	4,7 %	
<i>Sír</i>	0	56	5	1	3	65
	0 %	86,2 %	7,7 %	1,5 %	4,6 %	
<i>Iz</i>	0	44	7	1	4	56
	0 %	78,6 %	12,5 %	1,8 %	7,1 %	
<i>Mt</i>	0	107	10	1	7	125
	0 %	85,6 %	8 %	0,8 %	5,6 %	
<i>L</i>	0	101	6	1	13	121
	0 %	83,5 %	5 %	0,8 %	10,7 %	
<i>Sk</i>	0	77	6	0	3	86
	0 %	89,5 %	7 %	0 %	3,5 %	

<i>Zj</i>	0	26	0	0	2	28
	0%	92,9%	0%	0%	7,1%	
Σ	0	744	77	16	57	894

Tabulka 14: Pozice *mi*, *ho*, *mu* vůči řídicímu slovesnému tvaru v BiblKral po jednotlivých knihách

	kontaktní			izolovaná	Σ
	preverbální	postverbální	interverbální		
<i>Gn</i>	62	219	1	24	306
	20,3%	71,6%	0,3%	7,8%	
<i>Jb</i>	37	55	1	14	107
	34,6%	51,4%	0,9%	13,1%	
<i>Sír</i>	14	41	2	8	65
	21,5%	63,1%	3,1%	12,3%	
<i>Iz</i>	20	28	2	6	56
	35,7%	50%	3,6%	10,7%	
<i>Mt</i>	21	97	1	6	125
	16,8%	77,6%	0,8%	4,8%	
<i>L</i>	27	88	1	5	121
	22,3%	72,7%	0,8%	4,1%	
<i>Sk</i>	21	53	3	9	86
	24,4%	61,6%	3,5%	10,5%	
<i>Zj</i>	4	22	1	1	28
	14,2%	78,6%	3,6%	3,6%	
Σ	206	603	12	73	894

Tabulka 15: Proporce postiniciálních výskytů *mi, ho, mu* v analyzovaných knihách BiblKral (délka fráze měřena v počtu písmen)

vážená průměrná délka fráze	frekvence postiniciálních výskytů	frekvence nepostiniciálních výskytů	proporce postiniciálních výskytů
2	16	8	0,67
3	40	7	0,85
4	27	41	0,40
5	13	12	0,52
6	21	20	0,51
7	0	11	0,00
8	6	10	0,38
9,5	3	11	0,21
12,64	2	9	0,18
16,94	1	16	0,06

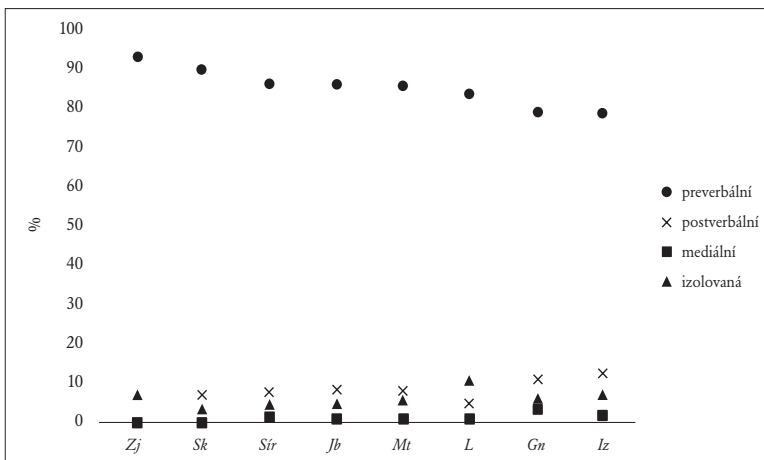
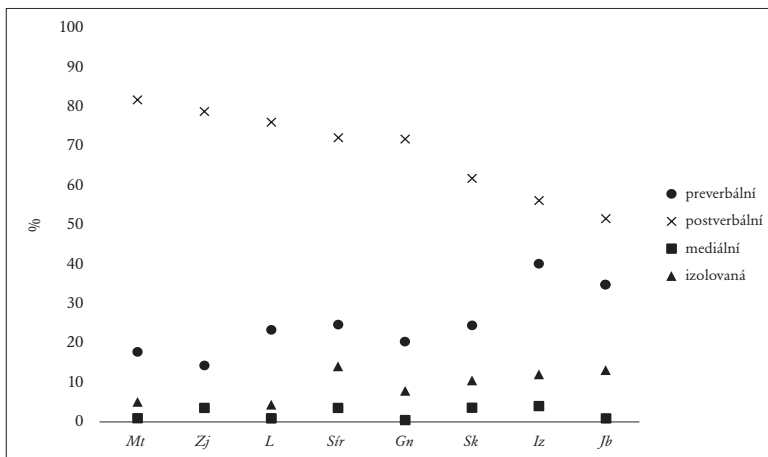
Tabulka 16: Proporce postiniciálních výskytů *mi, ho, mu* v analyzovaných knihách BiblKral (délka fráze měřena v počtu slov)

vážená průměrná délka fráze	frekvence postiniciálních výskytů	frekvence nepostiniciálních výskytů	proporce postiniciálních výskytů
1	110	73	0,60
2	116	41	0,28
3	1	21	0,05
4,2	2	10	0,16

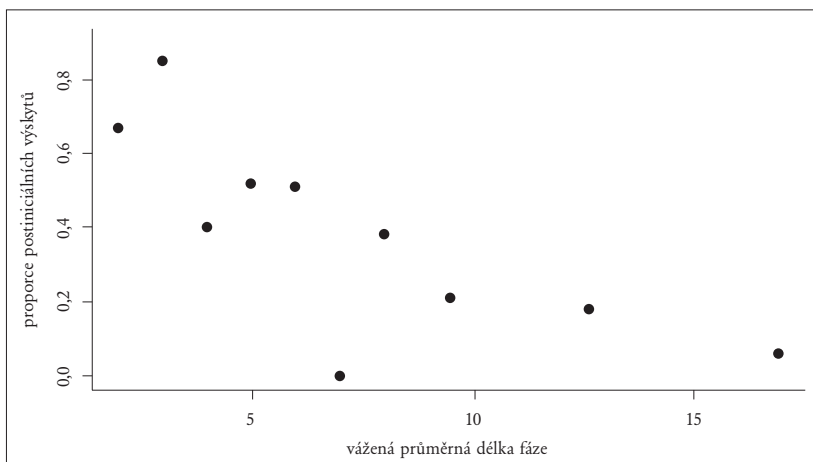
Tabulka 17: Nepostiniciální pozice – pořadí konstituentu v klauzi, po kterém následují enklitika v zanořené větě v BiblKral (rozděleno podle jednotlivých enklitik)

		<i>Gn</i>	<i>Jb</i>	<i>Sír</i>	<i>Iz</i>	<i>Mt</i>	<i>L</i>	<i>Sk</i>	<i>Zj</i>	Σ	
<i>mi</i>	2. konst.	13	5	1	8	2	5	2	1	37	71,2%
	3. konst.	4	3	1	2	0	0	2	1	13	25,0%
	4. konst.	0	1	0	0	0	0	1	0	2	3,8%
Σ		17	9	2	10	2	5	5	2	52	
<i>bo</i>	2. konst.	24	4	4	2	5	9	4	0	52	82,5%
	3. konst.	5	1	1	0	0	2	0	0	9	14,3%
	4. konst.	0	0	0	0	2	0	0	0	2	3,2%
Σ		29	5	5	2	7	11	4	0	63	
<i>mu</i>	2. konst.	19	0	0	0	9	4	0	0	32	91,4%
	3. konst.	0	1	2	0	0	0	0	0	3	8,6%
	4. konst.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0%
Σ		19	1	2	0	9	4	0	0	35	

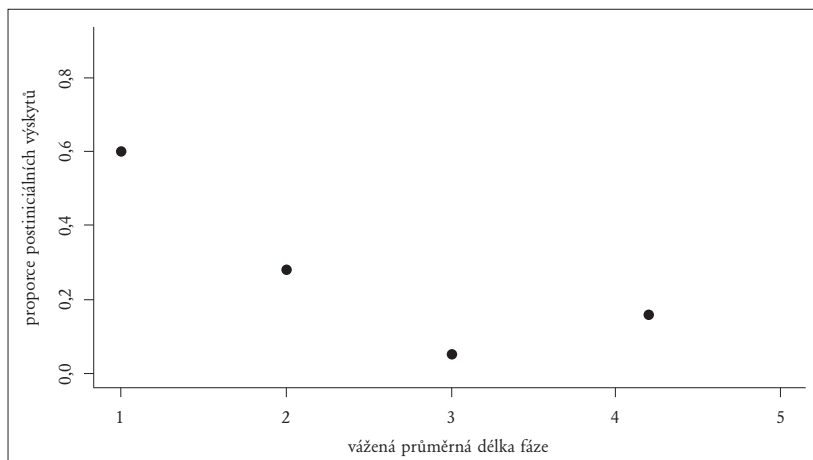
Příloha 2: Grafy

Graf 1: Proporce jednotlivých slovosledných pozic *mi, ho, mu* v jednotlivých knihách BiblKralGraf 2: Proporce jednotlivých pozic *mi, ho, mu* vůči řídicímu slovesnému tvaru v jednotlivých knihách BiblKral

Graf 3: Vztah mezi délkou iniciální fráze a pozicí enklitik *mi*, *ho*, *mu* v analyzovaných knihách BiblKral (délka fráze měřena v počtu písmen)

Graf 4: Vztah mezi délkou iniciální fráze a pozicí enklitik *mi*, *ho*, *mu* v analyzovaných knihách BiblKral (délka fráze měřena v počtu slov)

Prameny

- B1589 THEODORUS BEZA, *Testamentum Novum sive Novum Foedus Iesu Christi*, [Genevae] 1589.
- BiblKral *Bibli české díl první - díl šestý*, [Kralice] 1579–1594.
- BlahGram *Gramatika česká Jana Blahoslava*, (vyd.) MIREK ČEJKA – DUŠAN ŠLOSAR – JANA NECHUTOVÁ, Brno 1991.
- POLY *Biblia Sacra Hebraice, Chaldaice, Graece, & Latine*, Antverpiae 1568–1573.
- T-J IMMANUEL TREMELLIUS – FRANCISCUS JUNIUS, *Testamenti Veteris Biblia Sacra [...]*, Francofurti ad Moenum 1579.

Literatura

- CARDINALETTI(OVÁ), ANNA – STARKE, MICHAL 1999: *The Typology of Structural Deficiency. A Case Study of the Three Classes of Pronouns*, in: HENK VAN RIEMSDIJK (ed.), *Clitics in the Languages of Europe*, s. 143–233.
- ČAVAR, DAMIR – WILDER, CHRIS 1999: „*Clitic Third*“ in Croatian, in: HENK VAN RIEMSDIJK (ed.), *Clitics in the Languages of Europe*, s. 429–467, Berlin.
- DITTMANN, ROBERT 2012: *Dynamika textu Kralické bible v české překladatelské tradici*, Olomouc.
- DITTMANN, ROBERT 2014: *Ediční poznámka*, in: *Bible kralická: šestidílná: kompletní vydání s původními poznámkami*, Praha, s. 21–31.
- ERTL, VÁCLAV 1924: *Příspěvek k pravidlu o postavení příklonek*, in: *Naše řeč* 8/9, s. 257–268; 8/10, s. 293–309.
- FRANKS, STEVEN – KING(OVÁ), TRACY H. 2000: *A Handbook of Slavic Clitics*, Oxford.
- GEBAUER, JAN 1896: *Historická mluvnice jazyka českého*, III/1: *Tvarosloví - skloňování*, Praha.
- GREPL, MIROSLAV 1959: *Vývoj slovosledu v Tylově próze*, in: *Slovo a slovesnost* 20/4, s. 247–260.
- HALPERN, AARON 1995: *On the Placement and Morphology of Clitics*, Stanford.
- HAVRÁNEK, BOHUSLAV 1928: *Genera verbi v slovanských jazycích*, I, Praha.
- KONOPÁSEK, JAROSLAV 1932: *Řeckolatinská předloha Blahoslavova Nového zákona: prolegomena textové kritiky kralického textu Nového zákona*, Praha.
- KOSEK, PAVEL 2011: *Enklitika v češtině barokní doby*, Brno.

- KOSEK, PAVEL – ČECH, RADEK – NAVRÁTILOVÁ, OLGA 2018a: *Starobylá dativní enklitika mi, si, ti ve staročeské bibli 1. redakce*, in: PETR MALČÍK (vyd.), *Vesper Slavicus. Sborník k nedožitým devadesátinám prof. Radoslava Věčerky*, Praha, s. 137–151.
- KOSEK, PAVEL – ČECH, RADEK – NAVRÁTILOVÁ, OLGA 2018b: *Slovosled staročeských pronominálních enklitik závislých na VF ve staročeské bibli 1. redakce*, in: *Slavia* 87/1–3, s. 189–204.
- KOSEK, PAVEL – ČECH, RADEK – NAVRÁTILOVÁ, OLGA 2020: *The Influence of the Latin Vulgata on the Word Order of Pronominal Enclitics in the 1st Edition of the Old Czech Bible*, in: SANDRA BIRZER – IMKE MENDOZA (Hrsg.), *Diachronic Slavonic Syntax, 3: Traces of Latin, Greek and Church Slavonic in Slavonic Syntax*, Berlin – Boston (v tisku).
- KOSEK, PAVEL – ČECH, RADEK – NAVRÁTILOVÁ, OLGA – MAČUTEK, JÁN 2018a: *On the Development of Old Czech (En)clitics*, in: *Glottometrics* 40/1, s. 51–62.
- KOSEK, PAVEL – ČECH, RADEK – NAVRÁTILOVÁ, OLGA – MAČUTEK, JÁN 2018b: *Word Order of Reflexive se in Finite Verb Phrases in the First Edition of the Old Czech Bible Translation*, in: *Studia Linguistica Universitatis Jagellonicae Cracoviensis* 133/3, s. 177–200.
- KYAS, VLADIMÍR 1997: *Česká bible v dějinách národního písemnictví*, Praha.
- NAVRÁTILOVÁ, OLGA – KOSEK, PAVEL – ČECH, RADEK – HORÁK, MARTIN 2020: *Slovosled pronominálních forem mi, ho, mu v Bibli králické a otázka míry vlivu původních předloh*, in: *Bohemistika*, v tisku.
- OLIVA, KAREL 2017: *Složka*, in: PETR KARLÍK – MAREK NEKULA – JANA PLESKALOVÁ (vyd.), *Nový encyklopedický slovník češtiny*, Praha, s. 1712–1714.
- PALKOVÁ, ZDENA 1974: *Rytmičká výstavba prozaického textu*, Praha.
- PALKOVÁ, ZDENA 1994: *Fonetika a fonologie češtiny*, Praha.
- PALKOVÁ, ZDENA 2017: *Promluvový úsek*, in: PETR KARLÍK – MAREK NEKULA – JANA PLESKALOVÁ (vyd.), *Nový encyklopedický slovník češtiny*, Praha, s. 1428–1433.
- RADANOVIĆ-KOČIĆ, VESNA 1996: *The Placement of Serbo-Croatian Clitics: A Prosodic Approach*, in: AARON HALPERN – ARNOLD ZWICKY (eds.), *Approaching Second: Second Position Clitics and Related Phenomena*, Stanford, s. 429–445.
- ROSS, SHELDON M. 2006: *Simulation*, Burlington.
- SNEDECOR, GEORGE W. – COCHRAN, WILLIAM G. 1989: *Statistical Methods*, Ames.
- ŠLOSAR, DUŠAN 1966: *Průřez vývojem staročeské interpunkce*, in: *Listy filologické* 89/2, s. 164–170.

- ŠLOSAR, DUŠAN 1967: *Poloha enklitik jako kritérium k hodnocení staročeské interpunkce*, in: *Listy filologické* 91/3, s. 251–258.
- TOMAN, JINDŘICH 2000: *Prosodické spekulace o klitikách v nekanonických pozicích*, in: ZDEŇKA HLADKÁ – PETR KARLÍK (vyd.), *Čeština – univerzália a specifika*, 2, s. 161–166.
- TOMAN, JINDŘICH 2004: *Ertlova diskuse českých klitik*, in: ZDEŇKA HLADKÁ – PETR KARLÍK (vyd.), *Čeština – univerzália a specifika*, 5, Brno, s. 73–79.
- TRÁVNÍČEK, FRANTIŠEK 1956: *Historická mluvnice česká*, 3: *Skladba*, Praha.
- UHLÍŘOVÁ, LUDMILA – KOSTA, PETR – VESELOVSKÁ, LUDMILA 2017: *Klitikon*, in: PETR KARLÍK – MAREK NEKULA – JANA PLESKALOVÁ (vyd.), *Nozý encyklopedický slovník češtiny*, Praha, s. 808–818.
- ULIČNÝ, OLDŘICH 2017: *Český pravopis*, in: PETR KARLÍK – MAREK NEKULA – JANA PLESKALOVÁ (vyd.), *Nozý encyklopedický slovník češtiny*, Praha, s. 236–239.
- VÁŽNÝ, VÁCLAV 1964: *Historická mluvnice česká*, II: *Tvarosloví*, 1: *Skloňování*, Praha.
- ZIKÁNOVÁ, ŠÁRKA 2009: *Postavení slovesného přísudku ve starší češtině (1500–1620)*, Praha.

Summary

THE WORD ORDER OF THE PRONOMINAL ENCLITICS *MI, SI, TI, HO, MU* DEPENDENT ON A FINITE VERB IN THE FIRST EDITION OF THE KRALICE BIBLE

The study deals with the word order of the Czech pronominal enclitics *mi, si, ti, ho, mu* dependent on a finite verb in eight selected books of the first edition of the Kralice Bible (1579–1594). The results are tested using the tools of quantitative linguistics. First, only the forms *mi, ho* and *mu* are documented in the analyzed Biblical books, while the other forms – *si, ti* – do not appear at all. The forms of *mi, ho* and *mu* have properties of permanent enclitics and appear in various clause positions (typical for the development of Czech enclitics): post-initial, contact and medial isolated positions. In most cases, the enclitics appear in the post-initial contact position, the next most frequent variant in the word order position of the enclitics is the non-post-initial position, and within them,

the most frequent is the contact position (while the absolute number of enclitics in the medial isolated position is negligible). It therefore seems that the Czech Biblical translation tends to use a contact word order. It has been demonstrated that the distribution of the non-post-initial position is affected by the length of the first clausal phrase: the longer the first phrase, the higher the probability of the non-post-initial position. Looking at the individual Biblical books, it is impossible to confirm the style influence on the positioning of the enclitics in various clausal positions statistically. On the other hand, comparing several Czech clauses with their Latin, Greek and Hebrew pretexts, it seems that the distribution of non-post-initial positions in the Czech texts is influenced by the word order of their pretext models. Further research is needed, however, to examine this issue.

Keywords: clitics; Kralice Bible; quantitative linguistics

PAVEL KOSEK

Filozofická fakulta Masarykovy univerzity

Ústav českého jazyka

A. Nováka 1, 602 00 Brno, Česká republika

kosek@phil.muni.cz

RADEK ČECH

Filozofická fakulta Ostravské univerzity

Katedra českého jazyka

Reální 5, 701 03 Ostrava, Česká republika

cechradek@gmail.com

OLGA NAVRÁTILOVÁ

Filozofická fakulta Masarykovy univerzity

Ústav českého jazyka

A. Nováka 1, 602 00 Brno, Česká republika

olga@phil.muni.cz

MARTIN HORÁK

Farní sbor Českobratrské církve evangelické v Brně

Lidická 79, 602 00 Brno, Česká republika

martin.horak@evangnet.cz

